

УДК 373.2.015.31:792.97

Федорук Н.. Реалізація педагогічного потенціалу театру ляльок у вихованні молодших дошкільників : дипломна робота / Надія Федорук; керівник І. Г. Барановська // Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2018. 82 с.

Автори

1. Федорук Надія
2. Федорук Надежда
3. Fedoruk Nadiya

Назва

Реалізація педагогічного потенціалу театру ляльок у вихованні молодших дошкільників

Реализация педагогического потенциала театра кукол в воспитании младших дошкольников

Realization of pedagogical potential of puppet theater in education of younger preschoolers

Ключові слова

театр ляльок, театральна лялька, поліфункціональна природа ляльки, діти дошкільного віку, гра

театр кукол, театральная кукла, полефункциональная природа куклы, дети дошкольного возраста, игра

puppet theater, theatrical puppet, field functional nature of puppets, preschool children, game

Анотація

В дипломній роботі досліджується проблема реалізації педагогічного потенціалу театру ляльок у вихованні молодших дошкільників. Проаналізовано історичні, психолого-педагогічні та методичні аспекти проблеми. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури і додатків. У першому розділі виявлено, що театр ляльок має витoki з стародавніх часів, але з кожною історичною епохою набував нових рис та поповнювався новими видами. З'ясована поліфункціональна природа ляльки, яка є першим оберегом дитини та стає своєрідним інструментом пізнання світу через гру та дійство. Мистецтво театру ляльок близьке і зрозуміле дітям перш за все тому, що в основі його лежить гра – улюблений вид діяльності малюків. «Гра – це величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається цілющий потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, яка запалює вогник допитливості і цікавості» (С. Сухомлинський) За результатами констатувального експерименту встановлено, що в сьогодні в освітньому процесі дошкільного закладу тільки 10% вихователів постійно (60%

респондентів епізодично) використовують у роботі з дітьми театралізовані ігри з ляльками. Відповідно перевага низького (20,25%) та достатнього 40,75%) рівнів спеціальних ігрових умінь свідчать про необхідність удосконалення процесу виховання малят засобами театру ляльок шляхом створення належних педагогічних умов та використання у роботі сучасних театральних технологій навчання. У другому розділі дослідження «Шляхи реалізації педагогічного потенціалу театру ляльок у вихованні дошкільників» розкрито принципи, обґрунтовано та перевірено ефективність педагогічні умови реалізації педагогічного потенціалу театру ляльок у вихованні молодших дошкільників. Доведено, що театральні-ігрові технології – це одна з унікальних форм навчання та виховання дошкільників, яка дозволяє зробити навчання та виховання дошкільників цікавим і захоплюючим. Включення елементів театру ляльок до навчених занять з молодшими дошкільниками сприятиме формуванню життєво-пізнавальної компетентності та творчій самореалізації кожної дитини. Залучення малят до ігор з театральними ляльками дозволяє дітям спробувати себе у різних ролях (слухач, виконавець, співак, актор, творець, актор-ляльковод, глядач, тощо). Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми. Подальшого вивчення та наукового обґрунтування потребує розробка методичних засад виховання дошкільників засобами театру ляльок, а також забезпечення наступності змісту виховання молодших, середній та старших дошкільників засобами інноваційних театральних технологій.

В дипломній роботі досліджується проблема реалізації педагогічного потенціалу театру ляльок в вихованні молодших дошкільників. Проаналізовані історичні, психолого-педагогічні та методичні аспекти проблеми.

Робота складається з вступу, двох глав, висновку, списку використаної літератури та додатків.

В першому розділі виявлено, що театр ляльок має давні історичні корені, і в кожній історичній епоху він набуває нових рис і поповнюється новими видами. Виявлено поліфункціональну природу ляльки, яка є першим захистом дитини і стає своєрідним інструментом пізнання навколишнього світу через гру і дію. Мистецтво театру ляльок близько і зрозуміло дітям передусім тому, що в основі його лежить гра – улюблений вид діяльності дітей. «Гра – це велике світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається живильний потік образів, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, яка запалює вогонь цікавості і дослідження» (С. Сухомлинський)

За результатами констатуючого експерименту встановлено, що в даний момент в освітньому процесі дошкільного закладу лише 10% вихователів постійно (60% респондентів епізодично) використовують у роботі з дітьми театралізовані ігри з ляльками. Відповідно перевага низького (20,25%) та достатнього 40,75%) рівнів спеціальних ігрових умінь свідчать про необхідність удосконалення процесу виховання малят засобами театру ляльок шляхом створення належних педагогічних умов та використання у роботі сучасних театральних технологій навчання.

процесса воспитания малышей средствами театра кукол путем создания специальных педагогических условий и использования в работе современных театральных технологий обучения.

Во втором разделе исследования «Пути реализации педагогического потенциала театра кукол в воспитании дошкольников» раскрыты принципы, обоснованно и проверена эффективность педагогические условия реализации педагогического потенциала театра кукол в воспитании младших дошкольников. Доказано, что театрально-игровые технологии - это одна из уникальных форм обучения и воспитания дошкольников, которая позволяет сделать обучение и воспитание дошкольников интересным и увлекательным. Включение элементов театра кукол в обученных занятий с младшими дошкольниками способствовать формированию жизненно познавательной компетентности и творческой самореализации каждого ребенка. Привлечение детей к играм с театральными куклами позволяет детям попробовать себя в разных ролях (слушатель, исполнитель, певец, актер, создатель, актер кукловод, зритель и т.д.).

Проведенное исследование не исчерпывает всех аспектов исследуемой проблемы. Дальнейшего изучения и научного обоснования требует разработка методических основ воспитания дошкольников средствами театра кукол, а также обеспечение преемственности содержания воспитания младших, средних и старших дошкольников средствами инновационных театральных технологий.

The dissertation investigates the problem of realization of pedagogical potential of puppet theater in education of younger preschoolers. Historical, psychological-pedagogical and methodological aspects of the problem are analyzed.

The work consists of an introduction, two sections, conclusions, list of references and appendices.

In the first chapter it is revealed that the puppet theater has its origins in ancient times, but with each historical epoch it acquired new features and was replenished with new species. The multifunctional nature of the doll, which is the child's first amulet and becomes a kind of tool for learning about the world through play and action, has been clarified. The art of puppet theater is close and understandable to children primarily because it is based on the game - a favorite activity of children. "The game is a huge bright window through which the healing stream of ideas, concepts about the world around flows into the spiritual world of the child. The game is a spark that ignites the fire of curiosity and curiosity "(S. Sukhomlinsky)

According to the results of the observational experiment, it is established that today in the educational process of a preschool institution only 10% of educators constantly (60% of respondents sporadically) use theatrical games with dolls in work with children. Accordingly, the advantage of low (20.25%) and sufficient 40.75%) levels of special play skills indicate the need to improve the process of educating children by means of puppet theater by creating appropriate pedagogical conditions and use of modern theatrical learning technologies.

The second section of the study "Ways to realize the pedagogical potential of puppet theater in the education of preschoolers" reveals the principles, substantiates and tests the effectiveness of pedagogical conditions for the realization of the pedagogical potential of puppet theater in the education of young preschoolers. It is

proved that theatrical and game technologies are one of the unique forms of teaching and educating preschoolers, which allows to make teaching and educating preschoolers interesting and exciting. The inclusion of elements of puppet theater in the lessons with younger preschoolers will contribute to the formation of life-cognitive competence and creative self-realization of each child. Involving children in games with theatrical puppets allows children to try themselves in different roles (listener, performer, singer, actor, creator, puppet actor, spectator, etc.).

The study does not cover all aspects of the problem. Further study and scientific substantiation requires the development of methodological principles of education of preschoolers by means of puppet theater, as well as ensuring the continuity of the content of education of junior, middle and senior preschoolers by means of innovative theatrical technologies.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ І. Реалізація педагогічного потенціалу театру ляльок як наукова проблема	7
1.1. Історичні відомості про виникнення театру ляльок	7
1.2. Поліфункціональна природа ляльки	14
1.3. Театралізована гра як засіб виховання дітей дошкільного віку	21
1.4. Аналіз сучасного стану проблеми дослідження (за результатами констатувального експерименту)	41
РОЗДІЛ 2. Шляхи реалізації педагогічного потенціалу театру ляльок у вихованні дітей дошкільного віку	53
2.1. Принципи організації процесу виховання дітей молодшого дошкільного віку	53
2.2. Педагогічні умови реалізації педагогічного потенціалу театру ляльок у вихованні молодших дошкільників.	57
2.2.1. Ампліфікація соціально-ігрового досвіду дітей молодшого дошкільного віку засобами різних видів театру ляльок	57
2.2.2. Впровадження інтегрованого підходу до театралізованої діяльності дітей молодшого дошкільного віку	67
2.2.3. Організація співпраці з батьками – запорука творчої самореалізації молодших дошкільників у театралізованій діяльності	72
ВИСНОВОКИ	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	79
ДОДАТКИ	85

ВСТУП

Суспільна потреба у вихованні гармонійно розвиненого, культурного

громадянина України, державні документи (Базовий компонент дошкільної освіти України, який ґрунтується на основних положеннях Міжнародної конвенції ООН про права дитини, Законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», Концепція художньо-естетичного виховання», «Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні та ін.) спрямовують педагогічну науку і шкільну практику до пошуку оптимальних і перспективних шляхів гуманного виховання чуйної та освіченої дитини.

Провідну роль у вихованні особистості дошкільника відіграє мистецтво, зокрема театр ляльок як засіб виховання духовних цінностей, що сприяє розвитку емоційно-почуттєвої сфери малят. Саме багатогранність театралізованого мистецтва дошкільників та різноманітні форми театралізованої діяльності виступають домінантою в навчально-виховному процесі і стимулюють розвиток творчої особистості малят. Театралізована діяльність допомагає дітям не тільки оволодіти знаннями в галузі мистецтва, а при педагогічно доцільній організації та оптимальному доборі методів виховного впливу стає дійовим чинником реалізації педагогічного потенціалу театру ляльок.

Аналіз наукової літератури дає уявлення про сучасний рівень розробленості проблеми загалом та окремих її аспектів. Виникнення та становлення театру ляльок як виду мистецтва вивчали дослідники А.Авдєєв, О.Казиміров, Ю.Кужель, А.Куліш, О.Кисіль, Н.Смирнова, А.Федотов та ін. Походження та історію українського лялькового вертепу досліджували Л.Архимович, О.Білецький, Б.Голдовський, М.Грицай, М.Йосипенко, Є.Марковський, І.Франко та ін.

Значний внесок у розробку театральних ігрових форм і методів навчання та виховання школярів присвячені роботи А.Єршової, А.Капської, О.Комаровської, Г.Костюшко, Т.Люріної, Т.Пені, С.Соломахи, К.Чухман, В.Шахрай та ін.

Педагогічні дослідження науковців підтверджують думку, що театр ляльок та театралізована діяльність малюків сприяє розвитку дитячої фантазії (Т.Комарова, Н.Палагіна та ін.), збагаченню мовлення, допомагає дитині

висловити своє ставлення до побаченого (Б.Ананьєв, Л.Виготський, І.Лернер, Є.Ігнат'єв, Б.Цикін та ін.), а театралізовані заняття в дитячому садочку забезпечують реалізацію потенційних можливостей дитини, адже театр ляльок – це казковий край, в якому дитина граючись радіє та пізнає світ. Науковці Л.Артемова, І.Барановська, З. Долинська, Б.Ельконін, Г. Ляшенко, О. Скрипченко, А. Хрипкова Н.Палій та інші розглядали гру як пріоритетний вид дитячого самовияву і прояву життєвих вражень, що є необхідною потребою, закладеною в самій природі дитини. Виховання дитини – це цілеспрямований процес формування особистості дитини, який є результатом її навчання та розвитку .

Проведений аналіз науково-методичної літератури і практика свідчать, що педагогами накопичений багатий досвід реалізації потенціалу театру ляльок у вихованні дітей. Водночас у реальному сьогоденні виховні можливості театру ляльок та театралізованої діяльності дитлахів використовуються недостатньо. Так, залишаються не визначеними особливості моделювання процесу реалізації педагогічного потенціалу театру ляльок у виховання дошкільників, потребують подальшого визначення та дослідження педагогічні умови успішного виховання дошкільників у театралізованій діяльності.

Таким чином, наявними є суперечності: між об'єктивною потребою у реалізації педагогічного потенціалу театру ляльок у вихованні дошкільників та невизначеністю педагогічних умов здійснення означеного процесу; між високим естетико-виховним потенціалом театрального мистецтва і недостатнім використанням його у дошкільній практиці; між усвідомленням естетико-виховного значення театралізованої діяльності і недостатньою розробкою науково-методичних засад впровадження її в освітній процес закладів дошкільної освіти.

Актуальність дослідження й зазначені суперечності зумовили вибір теми дослідження: «Реалізація педагогічного потенціалу театру ляльок у вихованні молодших дошкільників».

Об'єкт дослідження – процес виховання дітей молодшого дошкільного віку.

Предмет дослідження – реалізація педагогічного потенціалу театру

ляльок у вихованні молодших дошкільників

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов виховання молодших дошкільників засобами театру ляльок

Відповідно до мети визначено **завдання** дослідження:

1. Опрацювати наукову та методичну літературу з проблеми дослідження та здійснити теоретичний аналіз базових понять «театр ляльок», «поліфункціональна природа ляльки», «театралізована гра», «театралізована діяльність».

2. Вивчити стан реалізації педагогічного потенціалу театру ляльок у виховання дошкільників, з'ясувати компоненти та визначити рівні соціально-ігрової компетентності дітей молодшого дошкільного віку

4. Визначити принципи та обґрунтувати педагогічні умови реалізації педагогічного потенціалу театру ляльок у вихованні дітей молодшого дошкільного віку.

Для розв'язання поставлених завдань були використанні наступні **методи**: аналіз науково-методичної літератури, аналіз досягнень вихованців, спостереження, бесіди, анкетування, компетентних оцінок, педагогічний експеримент.

Експериментальна база дослідження. Дослідженням було охоплено 40 дітей молодшого дошкільного віку. Дошкільний навчальний заклад «Малютко» № 4 м. Козятин Вінницької області, 8 вихователів та 35 батьків.

Апробація та впровадження результатів дослідження відбувалось шляхом:

- участі у V Міжнародній електронній науково-практичній конференції (м. Переяслав-Хмельницький, 14 - 15 березня 2018 року);
- звітній науково-практичній конференції викладачів та студентів ФДПОМ (квітень 2018р.);
- у Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Актуальні проблеми мистецької підготовки майбутнього вчителя» (VII школа наукового досвіду) 21-22 листопада 2018 року, м. Вінниця

Попередні результати дослідження опубліковано:

- Федорук Н.С. Використання народної іграшки у вихованні дітей дошкільного віку // Регіональні культурні, мистецькі та освітні практики: Матеріали V Міжнародної електронної науково-практичної конференції (м. Переяслав-Хмельницький, 14-15 березня 2018 року) / За заг. ред. Т.В. Мартинюк, В.Я. Реді. – Ніжин: Видавець Лисенко М.М., 2018. – 193 с., С. 170 – 172;

- Федорук Н.С. Театралізовані ігри як засіб виховання дітей дошкільного віку //Наукові записки. Збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів

- Федорук Надія, Бабій Діана . Впровадження інтегрованого підходу до театралізованої діяльності дітей молодшого дошкільного віку // Актуальні проблеми мистецької підготовки майбутнього вчителя (VII школа наукового досвіду) : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 21-22 листопада 2018 року / за ред.. Л.В.Старовойт. – Вінниця : ФОП Корзун Д.Ю., 2018.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, літератури та додатків. Основний зміст викладено на сторінках. Загальний обсяг роботи становить сторінки.

РОЗДІЛ I. РЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕАТРУ ЛЯЛЬОК ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

1.1. Історичні відомості про виникнення театру ляльок

Провідну роль у вихованні дітей відіграє мистецтво, зокрема театральне. Синтетична природа театру дозволяє здійснювати на глядача поліфункціональний вплив, адже театр – це справжній храм, який увібрав у себе цілий комплекс художніх засобів з різних видів мистецтв (з візуального – колір, світло-тінь, лінія, об'єм, з музичного – звуки, ритм, мелодія; з літературного – метафори, алегорії, гіперболи; з хореографічного – міміка,

пози, пластика жестів та рухів, тощо) та створив власні виражальні засоби – художнє слово та наочний образ (сценічна дія), який створюється за допомогою гри актора перед публікою (акторської майстерності), а також костюмів, гриму, світла, декорацій, музики. Синтетичність театрального мистецтва визначає і колективний характер його творчості, адже: у створенні вистави об'єднується творчі зусилля драматурга, режисера, художника, композитора, хореографа, гримера, костюмера та актора. Усі їх дії пов'язані та узгоджені між собою і лише спільна злагоджена праця призводить до мети – творчого успіху.

Театр – насправді магічне слово, яке таїть у собі загадку, диво. Своїм корінням воно сягає у сиву давнину. В перекладі з грецької – означає місце для видовищ. Магія театру полягає в його синкретичності. Елементи театру простежуються вже в первісних обрядах та обрядових дійствах. Перші згадки про лялькове мистецтво пов'язані з ритуально-обрядовими святами Стародавнього Єгипту. Археологічні знахідки підтверджують існування релігійних обрядових дійств на честь богів Озіріса та Ізиди, з якими давні єгиптяни пов'язували святкування зміни пір року. Згадки про театралізовані святкування зустрічаються у Геродота, Аристотеля, Горація, Марка Аврелія, Апулея та інших.

В дохристиянських обрядах щедрування та колядування, веснянкових та гаївкових іграх, піснях купальського та обжинкового циклу, весільній та поховальній обрядовості також існують елементи первісного театрального дійства та драми, рядження, маскування та інші. Підтвердженням цього факту є Фреска «Ансамбль музик» (XI ст.) у Софійському соборі в Києві, яка збереглася до наших днів. У Київській Русі лялька була образом богині долі та родючості Макоші. Ляльки Коляда, Купала, Масляна були головними героями обрядових свят, пов'язаних із народним календарем. Ці обряди містять в собі синкретичні елементи первісної театральної драми, в якій пісня, танець та дія були одним нероздільним цілим [4, с.6, 7]. Саме синкретичний характер театралізованої дії найбільш захоплює глядача навіть сьогодні, він володіє магічною дією та відповідає специфіці психічних процесів людини: цілісності та миттєвості

сприйняття, легкості уяви та вірі в перетворення, емоційності усвідомлення не тільки образного, але й логічного мислення, руховій розкнутості, тощо.

У стародавній Греції, а згодом і Стародавньому Римі у найбільш кульмінаційні моменти релігійних дійств використовували величезні механічні фігури, які виготовляли з дорогоцінних металів та рідкісних коштовних порід дерева. Ці ляльки-автомати символізували величність богів, яким поклонялися, гніву яких боялися, в магічну силу яких вірили. У ті давні часи, люди не вміли пояснити зміну пір року, різноманітні природні явища, вірили в надзвичайну силу та всемогутність богів. Люди боялися гніву богів, тому не дозволяли виконувати собі їх ролі. Безсмертну силу богів стародавні жерці возвеличували через природні матеріали (дерево, глину, камінь), з яких виготовляли ляльок-велетнів. Карикатурні механічні створіння потішали натовп, а також наводили на них страх, – припускають дослідники [4].

За енциклопедичними даними: «У стародавні часи більшість ляльок використовували не для ігор, а для виконання магічних чи релігійних ритуалів». Тому ми погоджуємося з припущенням, що перші театри ляльок виникли як одна з форм магічного впливу на силу природи, духів та богів. Наприклад, існують відомості, що яванський (індонезійський) театр ваянг виник на основі ритуалу поклоніння померлим предкам. Серед багатьох первісних народів існували уявлення, що ті, хто покинули цей світ, володіють певними магічними силами та являються до живих у вигляді тіней. У театрі тіней ваянг виникла спеціальна професія – даланг (керівник ляльки, ляльковод). За допомогою злагоджених рухів майстра, його лялька оживлює тіні міфічних предків, оспівує та прославляє їх героїчні діяння та подвиги. Навіть сьогодні театри тіней мають неабияку популярність серед багатьох народів Азії та Близького Сходу.

З найдавніших часів в мовах багатьох народів світу існувало порівняння життя людини з «маріонеткою», яку смикають за ниточки. Ляльки маріонетки існують у культурних театральних традиціях багатьох народів світу. Як приклад можна привести ілюстрацію маски маріонетки складнієї, яка існувала у індійського племені хайда (додаток А). Її одягав танцюрист під час виконання

ритуального танцю («тіло» маски прикривало тіло танцюриста, рухи якого змушували рухатися кінцівки маски). З часом маска відокремилася від танцюриста і почала жити самостійним життям, оживлюючись за допомогою ниток, якими керувала людина [4 с.12, 13] .

Існує стародавня легенда : Бог Шива та його дружина Парваті під час однієї зі своїх прогулянок помітили на торгових полицях у столяра невеличкі лялькові фігурки з рухливими руками та ногами. Ці фігурки настільки сподобалися богам, що вони навіть дозволили увійти своєму духу в ці ляльки, після чого, на превелике здивування столяра, ті ожили і почали танцювати! Коли Парваті стомилась, боги рушили далі. Ляльки знову завмерли, а столяр кинувся навздогін за богами з проханням не покидати його ляльок, щоб вони залишилися живими. На що Парваті відповіла: «Це ти їх зробив, отже – ти, а не я маєш дати їм життя!». Довго розмірковував столяр, доки йому не прийшла думка оживити свої ляльки за допомогою ниток.

До сьогодні в Індії у штаті Раджахстан існує особлива каста лялькарів, яка нараховує близько тисячі артистів. За допомогою лише трьох ниток та спеціальної «спіднички» глиняні ляльки оживають в їхніх руках. Коли майбутній ляльковод отримує від батька у спадок ляльку, то одягає поверх старої нову «спідничку». Так твориться історія кожного роду, яку можна прочитати за «спідничками» [12, с. 30] (додаток А) Існують припущення, зазначає І.Барановська, що саме у Стародавній Греції вперше виникла ідея створити іграшкову модель світу – відтворити його за допомогою ящика, в якому немає передньої стінки і який перегороджено навпіл по горизонталі. Верхній поверх – це небо, а нижній земля. Згодом на ярусах розмістили ляльки – вище тих, що зображали богів, нижче – тих, які грали людей.). З часом цей винахід отримав назву «віфлеємський ящик». Для того, щоб ляльки рухались придумали спеціальні прорізи на дні ящика, куди опускали стержні від ляльок. Виявилось, що за допомогою просунутих у прорізи стержнів можна керувати рухом ляльок, «оживлювати» їх. Згодом почали розігрувати невеличкі сценки, а пізніше – і цілі п'єси. Так народився серйозний театр ляльок для дорослих,

відгуки якого живуть і донині: румунський віфлеєм, польська шопка, український вертеп, білоруська батлейка [4].

З падінням могутньої Великої Священної Римської імперії на її руїнах поступово починають формуватися нові держави, які здійснили і свій внесок у розвиток театру ляльок. Театр маріонеток набуває великого поширення в багатьох європейських країнах: у Бельгії, Англії, Чехії, Німеччині, а згодом – завдяки англійським лялькарям – і у новому Світі. Театр ляльок вижив і виявився безсмертним, і обумовлено це не тільки любов'ю глядачів. Річ у тому, що лялькарі створили безсмертні герої-образи, чиї жарти та гострі слівця знав та любив народ. Ці образи стали народними. Вони і сьогодні живуть не тільки на театральній сцені, а у народному фольклору та побуті. Наприклад, давньоримський персонаж, ляльковий герой народної античної комедії Маккус – дурень, якого обманювали та били всі, кому було не лінь. Саме з нього італійці на початку XVI століття «змалювали» свого народного героя – Пульчинелло. Цей пронира так сподобався глядачам, що скоро став учасником і радістю всіх народних святкувань, карнавалів і балаганів. В багатьох країнах світу виникли свої всенародні улюбленці «портретні» ляльки: Полішинель та Гіньоль у Франції, Каспер в Австрії, у Росії – всім нам добре знайомий з дитинства, одягнений у червону сорочку, полотняні штанці та загострений ковпачок з пензликом – Петрушка, тощо (додаток А).

З часом театр ляльок перетворився на свого роду «майстерню», скарбницю типів життя і багатьох сюжетів. Аналізуючи історичні хроніки та літописи, розумієш, що сьогодні, у XX столітті, ми сприймаємо театр ляльок дещо спрощено. Мистецтвознавці Італії, Румунії та Німеччини довели, що сюжети творів «Король Лір», «Ромео і Джульєтта», «Фауст», як і багато інших, стали гордістю світової літератури, а вони жили задовго до В.Шекспіра і І.Гете не тільки в усній творчості, а й у виставах лялькарів. З історичних джерел відомо, що написати всесвітньо відому нині драму «Фауст» І.Гете спонукала переглянута вистава мандрівного лялькаря. А В.Шекспір згадує про ляльок або театр маріонеток у п'ятнадцяти п'єсах.

Цікавим явищем стала полярність філософського осмислення рукавичних ляльок та ляльок маріонеток. Народна рукавична лялька міцно асоціюється із принципами внутрішньої свободи, незалежності від будь-якої регламентації – соціальної або моральної. Недарма світська й церковна влади вкрай осудливо ставилися до вуличних лялькових вистав з використанням рукавичних ляльок. В різних країнах герої таких вистав мали різні імена: в Росії – Петрушка, в Італії – Пульчінелло, у Франції – Полішинель, в Англії – Панч, в Чехії – Кашпарек. Народні герої-улюбленці мали різні обличчя, говорили різними мовами, однак усіх їх об'єднувало те, що вони не підкорювалися жодній зовнішній владі та діяли виключно за внутрішніми спонуканнями, висміюючи безглуздість тогочасної влади, політики і суспільного устрою своїх країн.

Маріонетка ж, на відміну від рукавичної ляльки, у поглядах багатьох художників і філософів (від Шекспіра до Ніцше) символізує фатальну залежність від вищих сил та влади, безпорадність та підпорядкованість ляльководу, який керує нитками її долі. Недарма саме маріонетка на початку ХХ століття надихала на створення нових театральних вистав письменників і режисерів, що виступали проти максимального придушення індивідуальності актора. Ці факти говорять про силу віковичних традицій мистецтва лялькарів, про його могутній вплив на людину, її свідомість, тобто його полі функціональну природу.

Традиційний театр ляльок існує майже у всіх країнах світу. І зараз, немов 100 – 500 років тому, артисти театрів ляльок прагнуть повеселити своїх глядачів, пожартувати разом з ними, інколи висміяти недбайливих людей.

Лялькарі – дивні люди. Актори, йдучи додому, прощаються з ляльками до ранку. Жоден актор не знає, що з нею відбувається вночі. Розумна і нормальна людина впевнена, що лялька зроблена з якого-небудь матеріалу... А для актора – вона жива. Скільки б часу вони не грали разом, перед виходом на сцену актор завжди дивиться в очі своєї ляльки, ніби розмовляє з нею .

Прихильники урбанізації вважають, що наш час, час розвитку нових технологій, призведе до остаточного зникнення театру ляльок. Однак насправді,

з розвитком науки і техніки театр ляльок виходить на новий рівень свого існування. Використання комп'ютерних технологій та найрізноманітніших спец ефектів зробило його ще цікавішим як для дітей, так і для дорослих, а поява телебачення дозволила лялькам подолати відстань та розширити глядацьку аудиторію. Почавши свою переможну ходу з мультиплікації, ляльки поступово стали безперечними зірками дитячого телебачення. Щоденно лялькові вистави-серіали збирають біля екранів величезну аудиторію, яка із захватом спостерігає за перипетіями життя улюблених героїв (пригадати хоча б улюбленців усієї радянської дитини – Катруся з «Катрусиного кінозалу», Хрюшу та Степашку, або таких представників американської телеіндустрії, як, наприклад – Альф, Мопет – Шоу, Телепузики та ін.).

У наш час *театр ляльок* – один з різновидів просторово-часового театрального мистецтва, в який входять мультиплікаційне і не мультиплікаційне анімаційне кіномистецтво, лялькове мистецтво естради та художні лялькові програми телебачення.

Протягом усієї історії театри ляльок пройшли довгий шлях розвитку: від найпростіших ритуальних, зроблених з природних матеріалів, до складних витворів бутафорського мистецтва. Живуть своїм театральним життям найрізноманітніші ляльки: від маленьких – заввишки всього 9 сантиметрів, ляльок на пальчик; до великих – у зріст людини, паркетних ляльок.

Ляльки-артисти відрізняються один від одного не тільки зовнішністю, але і пристроєм, тобто «анатомією», як кажуть лялькарі. Традиційні театральні ляльки залежно від «анатомії» бувають: пальчикові, рукавички, тростинні, маріонетки, ляльки з «живою рукою», штокові, планшетні, плоскі, паркетні, ляльки-велетні, ефектні тощо.

Серед театрів ляльок розрізняють три основних типи:

- **Театр верхових ляльок** (рукавички, тростинні та ляльок інших конструкцій), керованих знизу. Актори-ляльководи в театрах цього типу зазвичай приховані від глядачів ширмою.

- **Театр низових ляльок** (маріонеток, паркетні), керованих зверху за допомогою ниток, прутів або дротами.
- **Театр ляльок серединних** (не верхових і не низових) ляльок, керованих на рівні акторів-ляльководів. До числа серединних ляльок належать планшетні, ляльки театру тіней тощо.

Незалежно від типу та будови, театральна лялька потребує гри, «оживлення» за допомогою рук та голосу актора, його фантазії та уяви. В усі епохи та часи лялька завжди була одним із перших візуальних мистецьких втілень художнього образу для дитини. Лялька стає своєрідним інструментом пізнання світу через гру та дійство, і тому саме театр ляльок має першочергове значення для спілкування юного покоління зі світом мистецтва. Театр ляльок є першою та найважливішою сходинкою у процесі пізнання світу для кожного маленького громадянина.

1.2. Поліфункціональна природа ляльки

Театр ляльок – найулюбленіший вид театру для дітлахів. Виникнення та становлення театру ляльок як виду мистецтва вивчали дослідники А.Авдєєв, О.Греф, А.Демосфенус, О.Казиміров, Ю.Кужель, А.Куліш, О.Кисіль, В.Перетц, Н.Смирнова, Й.Федас, А.Федотов та ін. Походження та історію українського лялькового вертепу досліджували Л.Архимович, О.Білецький, Б.Голдовський, М.Грицай, М.Йосипенко, Є.Марковський, І.Франко та ін.

Науковці та дослідники одностайні у думці, що театр ляльок та театралізована діяльність малюків сприяє розвитку дитячої фантазії (Т.Комарова, Н.Палагіна та ін.), збагаченню мовлення, допомагає дитині висловити своє ставлення до побаченого (Б.Ананьєв, Л.Виготський, І.Лернер, Є.Ігнат'єв, Б.Цикін та ін.), а театралізовані заняття в дитячому садочку забезпечують реалізацію потенційних можливостей дитини, адже театр ляльок – це казковий край, в якому дитина граючись радіє та пізнає світ.

Театр ляльок приваблює дітей тому, що головним засобом сценічної

виразності є лялька, яка живе своїм життям, рухається, танцює, співає, радіє завдяки акторам-ляльководам. Як не дивно, сила ляльки-актора саме в тому, що вона не жива. Лялька не людина, і тому може надзвичайно гостро і точно відобразити, узагальнити той чи інший тип характеру чи поведінки, вона збуджує уяву та активізує увагу, породжуючи яскраві образи.

Останнім часом у сучасному українському суспільстві активно відроджуються народні традиції, серед яких великою популярністю користуються народні ляльки. Через гру з лялькою маленька дитина входить у життя, дорослішає, набуває практичного досвіду.

Лялька – втілення потаємного світу дитинства, коли все навколо уявляється чарівним та прекрасним. Дитина дорослішає, але лялька-іграшка, лялька-образ, лялька-алегорія, лялька-витвір мистецтва продовжує жити поряд із нею, маючи ніби два обличчя: одне – повернене до заповітного світу дитинства, інше – нагадування про реальне життя. Чи не тому на все життя ми зберігаємо до ляльок особливе, не завжди усвідомлене ставлення, народжене їхньою незрозумілою, але дієвою і привабливою магічною силою. Існує навіть така прикмета-думка : «Якщо діти часто граються ляльками, то в родині буде прибуток і достаток, а якщо дитина зневажливо ставиться до іграшок – варто чекати нещастя». Недаремно в колиску дитини клали ляльку – «оберіг», вважаючи, що вона береже її спокій і сон. «Де гра – там і радість», – кажуть в народі.

Значення ляльки в житті дитини дуже велике. Історія побутової ляльки обчислюється тисячоліттями. В усі часи вона займала важливе місце в житті людини, була посередником між людьми та світом духів, а також незамінною забавою для малечі. В стародавні часи ляльки виконували роль оберегів. Таких ляльок робили дітям від самого народження. Головне призначення такої ляльки – оберігати дитину від нечисті та недобрих людей. Ляльки-обереги малюків були і просто їх ляльками-іграшками. Їх виготовляли з природних матеріалів: сіна, соломи, свіжоскошеної трави, шматочка хліба, дерева чи глини, початку кукурудзи або квіток. Ляльки завжди були поряд із дитиною, були частиною

світогляду дитини, і навіть членом сім'ї. До них зверталися у важкі моменти життя, вели з ними розмови, ділилися бідами та радощами.

Вивчення народних ляльок в українській етнографії почалося приблизно з початку ХХ ст.. Першими звернули увагу на цей артефакт сільської культури дослідники Марко Грушевський та Ніна Заглада, які в своїх роботах про побут української дитини подали ескізи ляльок, описали матеріали та познайомили з технологією їх виготовлення [27]. У наш час найбільш авторитетним дослідником народної іграшки можна вважати О.Найдена, який вивчав побутування народної ляльки в Україні ХІХ – початку ХХ століття [40]. Підтвердженням великого педагогічного потенціалу ляльки, зокрема народної, є дослідження Н.Аксьонова, Л.Ельконіна, А.Рибаківа та інших.

Виховання дітей дошкільного віку потрібно починати з прищеплення дитині відчуття причетності до родових, етнопонаціональних ціннісних основ і водночас підготувати її до сприйняття та засвоєння найсучасніших інтелектуальних, технічних, технологічних і художніх здобутків людства. Окремо варто розглянути педагогічний потенціал української народної ляльки, яка здавна привертає увагу дослідників чарівним світом її образів, сповнених поезії та казковості, що упродовж століть панували в уяві дітей, пробуджуючи фантазію, спонукали до творчості. Народна лялька має високі мистецькі якості та широкі виховні можливості. Емоційна дія образів, утілених у народній ляльці, широко застосовується педагогами в естетичному вихованні дітей, допомагає залучити їх до вікової культури рідного народу. Українська народна лялька містить у собі момент істини, своєю мовою виголошує правду про народ, його земну сутність та історичне призначення.

Сучасні дослідники у галузі педагогічної науки та мистецтвознавства наголошують на тому, що мистецтво народної ляльки є особливим типом художньої творчості, що інтегрує в собі різні види народного мистецтва, поєднує матеріальні та духовні здобутки української культури. Використання народної іграшки у вихованні сприяє прилученню дитини до духовного, естетичного, побутового досвіду народу. Дитина, наприклад, не оцінює іграшку, як витвір мистецтва, чи як образ пов'язаний з певними легендами,

казками, міфами. Однак граючись нею, здійснює зорове та сенсорне сприйняття її форми (матеріально пластичної, кольорової, орнаментально-знакової) непомітно для себе, приєднується до місцевої, а через неї і до етнонаціональної сфери образних уподобань, художніх особливостей, які водночас мовою свого змісту, розповідають про виробничо-господарську та святково-обрядову діяльність населення, тієї місцевості, того краю, який ця дитина згодом, коли стане дорослою людиною, усвідомить як рідний. Народна лялька є явищем культури, адже основні образні, смислові, символічні чинники народної іграшки є продовженням етнонаціонального середовища. Мистецтво народної ляльки формує в дітей естетичні смаки, розвиває творчі здібності. Зроблена з любов'ю, вона має не лише екологічну, а й духовну чистоту, розвиває кмітливість, фантазію, духовний світ дитини, пробуджує відчуття рідного коріння. Лялька – одна з найдавніших іграшок людства, її справедливо називають «супер-іграшкою», оскільки протягом тисячоліть вона не втрачає своєї актуальності. «Вбрана» лялька супроводжує людину протягом усього життя: у дитинстві – це одна з улюблених забавок, приємний подарунок, а з часом – цікавий сувенір, пов'язаний із театральною грою, промисловим виробництвом, художньою творчістю. Не має сумнівів у тому, що лялька в дитячих руках немовби оживає, вона є обов'язковою учасницею різноманітних побутових ігор. Через гру з лялькою дитина знайомиться зі світом. Тож лялька стає для неї провідником у великий навколишній світ, допомагає зорієнтуватись у ньому.

У виборі ляльки, діях з нею значною мірою виявляється ставлення дитини до різних предметів та речей, розкриваються її мрії та бажання. Художньо оформлена іграшка збуджує у дитини естетичні почуття і переживання, формує естетичний смак. Цікаві за змістом і формою іграшки позитивно діють на психічний стан дитини, її світосприймання, активізують життєвий тонус, що впливає на її здоров'я і фізичний розвиток.

На дітей дошкільного віку особливий вплив мають ляльки-іграшки, що зображають людей, істот і предмети реального світу: тварин, риб, птахів, рослинність тощо. Умовні, а не натуралістичні образи птаха, тварини, людини

вчать дитину розумінню метафоричної мови традиційного мистецтва. До того ж шляхом спілкування з подібними іграшками дитина навчається бачити або уявляти образ живого натурального через умовне, в узагальненому знаходити риси конкретного, що розвиває її спостережливість і кмітливість. Зрештою, дитина змалечку привчається до традиційних місцевих формообразних уподобань. Ляльки не тільки спонукають до різноманітних за змістом ігор, а й допомагають увійти в роль, створити улюблений ігровий образ, реалізувати задум. Засобом реалізації задуму лялька може стати лише в тому разі, якщо дитина правильно сприймає її образ, має певні знання про предмет, а лялька викликає усвідомлений інтерес і бажання гратися [57, с.170-172].

Граючись дитина приєднується до етнонаціональної сфери образних уподобань, художніх особливостей, які водночас мовою свого змісту, розповідають про виробничо-господарську та святково-обрядову діяльність населення, тієї місцевості, того краю, який ця дитина згодом, коли стане дорослою людиною, усвідомить як рідний. Гра з такою лялькою, візуальне й сенсорно-контактне знайомство з нею є одним із засобів формування в дитини критеріїв причетності до своїх родових, етнонаціональних ціннісних основ. Засвоєння такої іграшки разом з мовою і творами фольклору (колисковими, казками, колядками, співаночками, приказками, загадками тощо) формує перші уявлення про навколишній світ, пробуджує відчуття рідного коріння [39].

Виготовляючи ляльку-іграшку дитина відчуває задоволення від створення прекрасного. Находячись в оточенні цієї краси, виховується повага до історії і культури народу, формуються естетичні смаки та уподобання. Коли дитина отримує знання про народну іграшку, вона вчиться описувати її, розповідати про неї, порівнювати іграшки за видами, функціями. Формуються такі моральні якості, як повага до рідної землі, до народних майстрів та їх витворів, до мистецтва взагалі. Таким чином можна зробити висновок, що народна лялька спонукає до розвитку самостійної дитячої творчої, вона є важливий фактором психічного, фізичного, художнього, естетичного виховання, духовного становлення дитини.

Лялька – найкращий друг і хранитель усіх дитячих секретів. Разом з ляльками діти роблять перші кроки на шляху свого життя, отримують перший досвід спілкування. З лялькою переживають захоплюючі пригоди і навчаються. Кожна дитина – маленький митець. Лялька – перший дотик дитини до мистецтва, вона вносить «нове» у життя: новий образ, новий звук, нову пластику.

Будь-яка дитяча лялька – красива чи не дуже, граційна чи незграбна, ніжна чи м'яка, романтична чи комічна в руках дитини «оживає», здатна створювати неповторні узагальнюючі образи, розкрити та висміяти такі людські риси та вчинки, які в звичайному житті дитина навряд чи зіграє. Отже, лялька має великий педагогічний потенціал та неповторну властивість непомітно впливати на розвиток та вихованість дитини. Визначимо функції, які здатна зреалізувати лялька:

- соціалізуюча – перші ігри з лялькою допомагають дитині опанувати різні соціальні ролі (дружини та чоловіка, матері та доньки, батька та сина тощо) та соціально прийнятні моделі поведінки;
- виховна – ляльки – вірні друзі дитини. «Носієм і хранителем духовності міг стати полотняний мішечок, набитий вовною: дотик олівця – і от нам посміхається доброзичливе личко», – переконана дитячий психолог та педагог К.Нойшютц [42]. Використання ляльки дозволяє у ігровій формі розглянути з дітьми та сформуванню уявлень про такі моральні категорії, як «добро – зло», «правда – брехня», «щирість – лицемірство» тощо. Зовнішність ляльки нерідко стає еталоном у формуванні естетичних уявлень дитини про прекрасне та потворне, комічне та трагічне, а бережне ставлення – запорукою формування поваги до результатів праці інших;
- розвивальна – ігри з лялькою не лише дозволяють дитині поринути у захопливий світ, сповнений подій та пригод, що сприяють розвитку їх уяви та фантазії, а й забезпечать формування уявлень про колір та форму, вагу та об'єм, кількість та розмір; впливатимуть на розвиток емоційної сфери дитини (переживання та озвучення «почуттів ляльки»), допоможуть сформувати навички рефлексії та емпатії; сприятимуть розвитку зв'язного мовлення;

- дидактична – лялька - це засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності, адже вона сприяє емоційному збудженню дитини, в результаті чого навчальний матеріал, що пропонується засвоїти залишає яскраві образи та відчуття, а отже – краще запам'ятовується та засвоюється;

- естетична – лялька прищепляє дитині любов до світу краси та гармонії, формує естетичні смаки, здібності та потреби дитини, її ціннісні орієнтації, пробуджує творчий потенціал та бажання та вміння творити за законами краси;

- комунікативна – спілкування з лялькою дозволяє збільшити словниковий запас, розвиває монологічне та діалогічне мовлення дитини,

- психотерапевтична - ляльки допомагають дитині долати емоційний стрес, тривожність та страхи. Сьогодні швидко зростає популярність нового напрямку психотерапії – лялькотерапія, що вже однією своєю назвою вказує на терапевтичні можливості ляльки. Вчені – психологи зазначають, що дитині легше висловити свої страхи та турботи від імені ляльки, їй вони довіряють найпотаємніші почуття та секрети.

- релаксаційна та рекреаційна – на душі стає легко і весело від одного погляду на радісне, усміхнене і таке рідне обличчя улюбленої ляльки. Після спілкування з улюбленою іграшкою відступають тривоги, зникає напруження. (свідченням релаксаційного та рекреаційного потенціалу ляльки є той факт, що лягаючи спати навіть дорослі діти беруть із собою ляльку, адже це вірний друг та помічник);

- дозвілєво-розважальна – незважаючи на стрімкий розвиток комп'ютерних та мультимедійних технологій, діти спроможні корисно проводити вільний час з лялькою, адже з нею можна спілкуватися, їй можна довірити свої переживання та секрети, а ще просто гарно провести час.

Таким чином, лялька володіє унікальною поліфункціональною властивістю різнобічного впливу на дитину. Взаємодіючи між собою, зазначені функції забезпечують дитині не тільки цілісне, гармонійне сприймання світу, а й сприяють цілісному гармонійному впливу на формування особистості дошкільників. Отже, лялька, а також театр ляльок мають великий психолого-

педагогічний потенціал. Зреалізувати та використати його можна у процесі залучення малюків до театралізованої діяльності.

1.3. Театралізована гра як засіб виховання дітей дошкільного віку

Дошкільний вік – це важливий період життя, коли формується особистість дитини і закладаються основи дитячого здоров'я. Передумовою нормального росту та розвитку дитини є раціональний режим дня, фізичне виховання, харчування, оптимальні умови навколишнього середовища. Дотримання правильного режиму сприяє врівноваженому стану дитини, створює сприятливі умови для фізичного та психічного розвитку. З метою активного керівництва й управління процесами розвитку педагоги вже в далекому минулому здійснювали спроби класифікації періодів людського життя. Відомо цілий ряд розробок періодизацій розвитку людини (Еміль Руссо, Ян-Амос Каменський, Ерік Еріксон та інші), до того ж їх кількість зростає, оскільки неможливо побудувати універсальну систему, яка ґрунтувалася б лише на одному критерії [32].

У нашому дослідженні ми будемо спиратися на періодизацію І. Підласого, основою якої слугують стадії фізичного та психологічного розвитку дитини, з одного боку, і умови, в яких здійснюється виховання, – з другого [56]. Вікова періодизація дошкільного віку (від 3 до 6 років) виходить із завдань виховання дітей на різних етапах дошкільного дитинства, здійснює поділ дитинства на такі періоди:

- молодший дошкільний вік (3 – 4 роки);
- середній дошкільний вік (4 – 5 років);
- старший дошкільний вік (5 – 6 років).

Керуючись положеннями вчених про значимість внутрішніх умов в процесі дії зовнішніх впливів на дітей, розглянемо основні закономірності загального розвитку дітей дошкільного віку (фізичні, психічні, особистісні).

Особливу увагу приділимо характеристиці дітей молодшого дошкільного віку. Протягом дошкільного періоду йде інтенсивний розвиток і дозрівання всіх систем і функцій дитячого організму: збільшуються зріст дитини, маса тіла і об'єм мозку, вдосконалюється нервова система і розвивається вища нервова діяльність. Дошкільний вік вважається періодом активного росту ніг і рук, змін у співвідношенні між тулубом, головою, кінцівками, що наближає пропорції тіла дитини до стану дорослої людини. Вчені З. Долинська, О. Скрипченко, Г. Ляшенко, А. Хрипкова доводять, що фізіологічно закономірним для росту і фізичного розвитку дошкільників є зміна пропорцій тіла, кістково-м'язової системи, становлення рухової функції [13]. Все це створює передумови для подальшого розвитку та становлення пізнавальних психічних процесів і особистості дитини, оволодіння новими знаннями, навичками, вміннями.

Істотних змін набуває не лише фізичний, а й психічний розвиток дошкільника. Вчені психологи, досліджуючи розвиток психічних процесів та особистості дошкільника, довели, що дошкільний вік є переломний і вирішальним у становленні психіки дитини (Л. Божович, Л. Виготський, О. Запорожець, Д. Ельконін, М. Лісіна, І. Підласий та інші). У дошкільників істотно зростає сила і рухливість нервових процесів. Характерним є вдосконалення узгодженої діяльності різних органів чуття, двох сигнальних систем, мовленнєвої регуляції дитячої поведінки, що стає основою для розвитку самостійної діяльності дітей у різних видах діяльності [11; 16].

Виховання дитини – складний і багатогранний процес. Це динамічна взаємодія, співробітництво вихователя і дошкільників, спрямована на засвоєння національних культурних цінностей, особистісний розвиток та самореалізацію. Як зазначається в «Українському педагогічному словнику» С. Гончаренка – «виховання – це процес цілеспрямованого, систематичного формування особистості, зумовлений законами суспільного розвитку під дією багатьох об'єктивних і суб'єктивних чинників. Виховання є результатом впливу на психіку особистості сукупності зовнішніх чинників, що спрямовані на її активну підготовку до участі в різноманітних сферах суспільного життя [20, с. 53]

Ще відомий французький філософ епохи Просвітництва Клод Гельвецій, наділяючи «виховання» великими можливостями впливу на особистість, вважав, що воно «настільки всемогутнє, що може створити навіть геніїв. Нічого неможливого для виховання немає : ... воно змушує танцювати навіть ведмедя. Виховання повинно засіяти серця корисними для індивіда суспільними звичками», – зазначав французький просвітник [18].

Виховання в широкому розумінні – це прилучення дитини до світу дорослих, адже у вихованні беруть участь не тільки батьки й педагоги, а й інші учасники, а також явища дозвілля, реальне життя, природа, суспільство, – підкреслює Н. Лисенко [34, с.12]. Можна вважати, що виховання – це управління процесом особистісного розвитку та засвоєнням культурних традицій вихованцем, шляхом створення сприятливих педагогічних умов (середовища, діяльності, спілкування, стимулювання, тощо). З цієї позиції виховання слугує цілеспрямованою допомогою дитині в її входженні у сучасне культурне життя.

Процес виховання протікає успішно, коли з'ясовані та враховані психолого-педагогічні особливості дітей молодшого дошкільного віку.

Дошкільний вік – важливий період життя, коли формується особистість дитини і закладаються основи дитячого здоров'я. Передумовою нормального росту та розвитку дитини є раціональний режим дня, фізичне виховання, харчування, оптимальні умови навколишнього середовища. Дотримання правильного режиму сприяє врівноваженому стану дитини, створює сприятливі умови для фізичного та психічного розвитку. Вчені Л.Долинська, Г.Ляшенко, О.Скрипченко доводять, що фізіологічно закономірним для росту і фізичного розвитку дошкільників є зміна пропорцій тіла, кістково-м'язової системи, становлення рухової функції [13, с. 53]. Все це створює передумови для подальшого розвитку та становлення пізнавальних психічних процесів і особистості дитини, оволодіння новими знаннями, навичками, вміннями.

Зароджується учіння. Воно не виокремлюється як самостійний вид діяльності, а охоплює всю сферу активного життя дитини. У цей період починають формуватися математичні уявлення про простір та час,

інтелектуальні навички загального плану. Дитина засвоює, що означає мало, багато, один, порівну, до, після, зараз, потім, зненацька, зверху, знизу, вперед, назад. Вона може згрупувати предмети за величиною, кольором, формою.

Відбувається розвиток пізнавальної сфери. Удосконалюється фонематичний слух, розрізнення кольорів, гострота зору. Продовжується засвоєння системи сенсорних еталонів. Сприймання поступово виокремлюється з предметної дії. Тепер дитина вже може розглядати й пізнавати предмет лише на основі сприйняття, не обмацуючи його та не маніпулюючи ним. Формується вміння роздивлятися предмет. Однак це не означає, що предметні дії зникають, навпаки, вони продовжують свій подальший розвиток у єдності з тактильним, слуховим, нюховим сприйняттями: дитина може зігнути, стиснути, розтягнути, подерти, піднести до вуха, потрясти, понюхати предмет. Тобто для дитини цього віку характерне активне, різноманітне, розгорнуте орієнтування у світі речей.

Найбільш інтенсивно у цей період розвивається пам'ять. Дитина без особливих зусиль, не використовуючи спеціальних мнемотехнічних засобів, засвоює велику кількість різноманітних слів, виразів, віршів, казок. Однак образна пам'ять переважає над словесною. Мимовільна пам'ять розвивається не під час спеціальних занять, а безпосередньо в процесі сюжетно-рольової гри, мовленнєвого спілкування, під час слухання літературних творів. Надбання пам'яті цього віку охоплюють не лише чуттєві компоненти, конкретні образи, а й символічні уявлення про предмети та події, слова-назви, фантастичні образи та уявлення про об'єкти. Пам'ять тісно пов'язана з уявленням. Так, дитина на основі сприйняття предмета може відтворити приховані його частини й оперувати образами цих прихованих частин.

Мислення дітей цього віку є наочно-дійовим та наочно-образним. Образність мислення означає, що дитина мислить, спираючись на уявлення. Узагальнення предметів відбувається не лише за зовнішніми ознаками, а й прихованими від безпосереднього спостереження – за функціональними ознаками, тобто за їхнім ужитком (ці речі одягають, а ці – взувають). Щоправда, здебільшого таке узагальнення відбувається за допомогою

дорослого, його допоміжних питань. Психологи Л. Божович, Л. Виготський, О. Запорожець, Д. Ельконін, М. Лісіна, І. Підласий зазначають, що мислення цього періоду має деякі специфічні характеристики, а саме: реалістичність – для дитини реальне все, що існує; їй важко розрізняти сновидіння, фантазії та реальність, звідси і страхи дітей; егоцентричність – дитина не вміє поставити себе на місце іншого, побачити ситуацію з іншого боку; аніманістичність – усі предмети можуть «відчувати» та «думати» так, як це робить сама дитина. Оцінка предметів довкілля базується на виокремленні однієї, найбільш яскравої ознаки предмета.

Соціальна ситуація розвитку, зростаючі потреби дитини стають факторами розвитку нових форм мовлення. Мовлення все ще має зовнішню форму усного мовлення, але воно все більше набуває характеристик діалогічності. Мовлення дитини зрозуміле не лише в певній ситуації, а й стає зрозуміле взагалі, адекватно вживаються слова за їхнім змістом і контекстом. Діти в цей період не лише коментують власні дії та за допомогою слів регулюють їхнє виконання, а й коректують поведінку іншого, планують найближчі цілі, розподіляють ролі в грі.

Розвивається дитяча уява. Дитина може побачити в одному й тому ж матеріалі, формах і лініях різноманітні образи та назвати їх. Так, у білому колі, зображеному на сірому фоні, одна й та ж дитина може «побачити» миску, м'яч, око людини, годинник, яблуко тощо. Уява продовжує бути все такою ж нестійкою, як і раніше, образи швидко змінюються під впливом зовнішніх вражень [32; 44].

Увага у молодших дошкільників доволі нестійка, залишається мимовільною. Діти сприймають оточуючий світ на емоційному рівні. Їх почуття яскраво виражені та ситуативні. Діти легко переймаються емоціями інших. Вони не тільки несвідомо переймаються почуттями інших, а й можуть їх помітити, особливо в близьких людей, звернути на них увагу. Характерна підвищена чутливість до тону, настрою і ставлення до себе тих, хто оточує.

Формуються моральні та інтелектуальні емоції дітей. Діти переживають гордість за виконане доручення, за дії, що схвалюються дорослими. Починають

розуміти, що красиво, а що некрасиво робити. Характерним є те, що трирічні діти соромляться тільки дорослих і сором виникає тільки в конкретній реальній ситуації. Загалом діти досить імпульсивні, емоції легко виникають та швидко минають.

Для дітей трьох років характерна висока пізнавальна активність, допитливість, тому й називають цей вік віком «запитань», «чомусиків». Спілкування між дорослим і дитиною переважно відбувається з приводу пізнання світу. Однак у процесі спілкування розвивається також потреба дитини в довірі до дорослих та здатність відчувати їхній емоційний стан. Тому нерідко відповіді на ті запитання, що ставить дитина, очевидні, а основна мета такого спілкування – підтримання, продовження, відчуття контакту з дорослим.

Діти цього віку можуть подовгу розглядати те, що їх зацікавило, спостерігати явища й об'єкти природи, що свідчить про формування їхнього загального інтересу до пізнання світу. У молодшому дошкільному віці спостерігається доброзичлива прихильність до дітей своєї статі. Діти часто групуються в грі за ознакою статі. Усе це говорить про стійке почуття власної статевої приналежності, що є одним із компонентів системи «Я».

Отже, можна характеризувати новоутворення молодшого дошкільного віку: розвивається уява, починає складатися підпорядкованість мотивів; самооцінка, як правило, завищена; відбувається поступова децентрація мислення; виділяється позаситуативно-пізнавальна форма спілкування дорослого й дитини; ігрова діяльність реалізується в індивідуально-режисерській грі, учіння ефективніше відбувається у процесі гри.

Значення гри у вихованні особистості дитини дошкільного віку важко переоцінити. Багато поколінь учених досліджували та використовували невичерпний педагогічний потенціал, що криється у грі. Невипадково, Л. Виготський вважав гру «дев'ятим валом» у вихованні малечі. В. Сухомлинський підкреслював, що «Гра – це величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається цілющий потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, яка запалює вогник допитливості і цікавості». Досліджуючи потенціал, який схований у грі, Д. Ельконін зазначав, що в грі

інтелект дитини іде за емоційно-дієвим переживанням, а функції дорослого сприймаються, передусім, емоційно, тобто відбувається первинне емоційно-діюче орієнтування у змісті людської діяльності. Адже В. Сухомлинський повчав: «У грі немає людей серйозніших, ніж малі діти». Виховний механізм гри дуже тонкий і не завжди так просто вловимий, однак, як зазначають І. Барановська, Р. Жуковська, А. Кошелєва, Л. Стрелкова, О. Ряпосова, Г. Тарасенко, А. Щербо дуже «смачний» для сприйняття дитячим духовним світом, бо виховує дітей і гра, і саме життя, її умови, форми, моральна атмосфера, створені магічним «начебто» [6; 24; 50].

У перебігу дослідження виявлено, що гра, зокрема театралізована, сприяє створенню позитивного настрою у дітей (Т. Аболіна, А. Богуш, Д. Ельконін, А. Єршова, О. Лобова, А. Макаренко, Ж. Піаже, А. Щербо, М. Якобсон та ін.). Не випадково відомий грузинський педагог Ш. Амонашвілі зазначив, що якщо ми забудемо про те, що діти не можуть розлучитися зі своєю потребою гратися, то зробимо нашу методику не добрим путівником їх у світі пізнання, а бездушною мачухою... Почуття вільного вибору складає психологічну основу гри. Однак це не означає, що, користуючись правом вибирати, дитина віддає перевагу тільки таким формам активності, які не будуть пов'язані з труднощами. Вибираючи гру, дитина тим самим приймає і пов'язані з нею труднощі, стає цілеспрямованою, вольовою, зосередженою у їх подоланні, що робить гру емоційно забарвленою і вмотивованою. Варто зазначити, що навчання ґрунтується на позиціях самих дітей, на переживанні дітьми у цьому процесі почуття вільного вибору. Адже, радіючи грі, дитина радіє і навчанню. А таку радість повинні приносити їм ми – педагоги, вихователі, вчителі.

Вітчизняний педагог С. Русова однією з перших систематизувала різні види театралізованої діяльності та вбачала в ній ефективний засіб розвитку мови і творчих здібностей. На думку вченої, якщо діти задалегідь спеціально готують ролі, дослівно вивчають репліки літературних героїв – це сприяє збагаченню словника дошкільників образними літературними виразами та «має характер вправи навчання мові» [47, с.7].

Діти з раннього дитинства проводять в іграх дуже багато часу. У процесі занять грою вони вчаться бути самостійними, спілкуватися з однолітками, а іграшки-друзі допомагають їм долати різні труднощі. Подолання кризи трьох років веде до подальшого розвитку гри. Особливого значення набуває сюжетно-рольова гра. Дитина виходить за коло сімейного спілкування і встановлює відносини з більш широким світом дорослих та дітей. Саме через сюжетно-рольову гру можна побачити як дитина засвоює систему сімейних стосунків, адже в цей період діти сприймають дорослих, насамперед, як носіїв суспільних функцій. У грі діти переймають ролі дорослих, як от у іграх «доньки-матері», «дитячий садок», «лікарня». Засвоєння соціального досвіду відбувається на емоційному рівні. Сюжети ігор молодших дошкільників досить одноманітні, адже діти ще не здатні моделювати стосунки дорослого світу. Зміст ролей, які виконують діти небагатий: роль матері обмежується «колиханням дитини» або «катанням дитини у візочку». Самі ролі, що переймають діти – нестійкі, тому нерідко змінюються у процесі гри. Так, «матір» з часом може перетворитися на дитину або навпаки. Така поведінка свідчить про те, що дітям цього віку ще важко підтримувати уявний внутрішній план дій. Діти із задоволенням граються наодинці, хоча епізодично цікавляться поведінкою однолітків, можуть обмінюватися іграшками, тощо.

По мірі дорослішання змінюються ігри дітей, стають складнішими та різноманітнішими сюжети, які допомагають дітям самоствердитися та висловити власне «Я». Малюки намагаються самостійно вигадати сюжет гри, знайти собі партнерів по грі, дібрати засоби для здійснення своїх задумів. Існує багато видів ігор. Одні розвивають у дитини спритність і силу, інші – світогляд і мислення, треті прищеплюють навички конструювання. Вони можуть виникати з ініціативи дорослого та самостійно, тобто починатися із власного бажання, задуму дитини. Саме в останньому виді дитина найбільше розвивається розумово і як особистість, бо саме ця гра будується на матеріалі значущих для дитини почуттів та вражень. На наш погляд, участь дитини в ігровій діяльності сприяє розвитку самостійної дитячої творчості.

Дослідники Л.Артемова, І.Барановська, А.Богущ, Н.Гавриш, О.Трифорова вважають, що специфічним засобом формування творчої особистості дошкільників є театралізовані ігри. Гра тісно пов'язана з формуванням творчих здібностей дітей. Існує навіть думка, що якщо гра не творча, то грою вона взагалі не вважається. В театралізованих іграх діти знайомляться з навколишнім середовищем через образи, фарби, звуки. В таких іграх завжди багато переживань, гарячих почуттів. У театралізованій грі яскраво проявляється і розвивається дитяча творчість, яка спирається на досвід та знання малюка, вносить в них свою фантазію, вигадку, тлумачення відтворюючи їх нових, самостійно створених образах. Малюки не просто копіюють образи, а передають в них власне ставлення до нього. Цінність дитячої ігрової творчості вчені вбачають у тому, що, граючись, дитина відкриває щось нове для себе, а для вихователів та батьків – нове у собі [1; 5; 10].

У театралізованих іграх творчість дітей проявляється в правдивому обігранні сюжету та ролей, – зазначають А.Калініченко, Г.Косова, М.Каратаєва. Прояви творчості дітей вчені вбачають у тому, що кожна дитина по-своєму зображає який-небудь персонаж твору. Наприклад, відтворюючи сюжет знайомої казки, діти розмовляють мовою героїв, використовуючи різноманітні інтонаційні барви рідної мови, передають їх характер, копіюючи типові рухи та жести [28; 29].

Через різні форми театралізованої гри вдосконалюються морально-комунікативні якості, творчі здібності, психічні процеси. На естетичному аспекті гри та потребі його врахування в педагогічному процесі зосереджував увагу В. Сухомлинський. Він розглядав гру як широке і багатогранне поняття. Педагог констатував, що діти грають не тільки тоді, коли бігають, змагаються у швидкості і спритності. «Гра може полягати й у великому напруженні творчих здібностей, уяви. Без гри розумових сил, без творчої уяви неможливо уявити повноцінного навчання». В. Сухомлинський у своїх творах наголошує на потребі ефективного застосування гри в процесі навчання і виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Гра, як підкреслює вчений, є

важливою і найдоступнішою формою діяльності дошкільників і молодших школярів, яка відповідає їх фізичним і психічним можливостям. Гра забезпечує пізнавальну та творчу активність дитини в процесі навчання, сприяє формуванню низки якостей особистості, важливих для подальшого життя дитини в суспільстві. Гра – вкрай необхідне явище в житті дитини, оскільки вона є виявом природної потреби в діяльності, у якій дитина пізнає і перетворює навколишню дійсність, світ речей, людей, саму себе, одночасно розвиваючи свої здібності. Гра – це не лише розвага і забава, що заповнює дозвілля школярів, але й один з найсерйозніших засобів педагогічного впливу на них [50, с. 96, 184].

Гра – це діяльність, яка зображує ставлення особистості до світу, що її оточує. Гра – відбиток життя. Тут усе «начебто», «жартома», але у цієї умовної обстановці, що створюється уявою дитини, багато справжнього: дії граючих завжди реальні, них їхні почуття, переживання справжні, щирі. Дитина знає, що лялька й ведмедик – лише іграшки, але любить їх, як живих, розуміє, що не льотчик, чи моряк, але відчувається відважним пілотом, хоробрим моряком, який боїться небезпеки, справді пишається своєю перемогою.

Наслідування дорослим у грі пов'язані з роботою уяви. Дитина не копіює дійсність, він комбінує різні враження життя з особистим досвідом. Дитяче творчість проявляється у задумі ігри та зовсім пошуку засобів у його реалізації. Скільки вигадки потрібно, щоб вирішити, у який подорож вирушить, який спорудити корабель чи літак, яке підготувати устаткування! У грі діти одночасно виступають як драматурги, бутафори, декоратори, актори. Але вони не виношують свій задум, не готуються тривалий час до виконання ролі як актори. Вони собі, висловлюючи власні мрії й прагнення, думки і почуття, які володіють ними на сьогодні.

У педагогічній науці існують різні класифікації театралізованих ігор. Театралізовані ігри охоплюють: дії дітей з ляльковими персонажами або дії за ролями; літературну діяльність (вибір теми, складання, інсценування своїх творів тощо); образотворчу діяльність (одяг персонажів, малювання декорацій, виготовлення атрибутів); музичну діяльність (виконання пісеньок,

інсценування музичних творів). Л. Артемова пропонує класифікацію театралізованих ігор залежно від провідних способів емоційної виразності, а саме:

- ігри-драматизації;
- режисерські;
- сюжетно-рольові ігри [1].

Н. Труш зазначає, що народні ігри та способи їх організації зазнають постійної трансформації. Сьогодні у навчально-виховному процесі «на рівноправних засадах використовують ігри, як відомі з давніх часів, так і створені на сучасному етапі розвитку ігрових традицій. Серед широкого розмаїття рухливих ігор для дітей дослідник виділяє в окрему групу народні рухливі ігри для дітей дошкільного віку, а саме: спонтанні ігри, що виникають стихійно або як наслідування дій дорослих та суто розважальні ігри, з наперед визначеними правилами [54, с.369-372].

Зазначимо, що всі народні ігри українців супроводжуються образною народною мовою (А.Богуш, Н.Луцан). Н.Луцан виділяє окрему групу ігор – ігри мовленнєвої спрямованості, до яких дослідниця відносить народні ігри, народні словесні ігри, режисерські, театралізовані ігри, музичні ігри, ігри-розваги, ігри-забави. Особливий інтерес для нашого дослідження представляли сюжетні народні ігри з елементами драматизації та народні рухливі ігри. Дотичними до проблеми нашого дослідження стали ігри зі словесним текстом («Квочка», «Бочечка»), які розкривають дітям красу, образність і багатство рідної мови, сприяють формуванню виразності та зв'язності мовлення; ігри-смішинки («Сміх», «Зайчику, зайчику, де ти був?», «Іди додому на зелену солону»), що сприяють створенню позитивного, емоційного настрою в дітей, розвитку мовленнєвої активності, образного мовлення, вправляють у вмінні вести діалог, добирати необхідні слова для гри [56].

Отже, залучення дітей до різних видів ігор дозволить не лише навчати супроводжувати свої дії словом, а й осмислити їх, висловлюючи власні думки та почуття. Діти отримують нагоду творити слово, фразу, текст (будують висловлювання, додають репліки в діалозі, самостійні судження;

перефразовують і створюють власні варіанти віршованих супроводів гри, вивчають приказки, що заохочують до гри та оцінюють участь у ній.

Аналіз наукової літератури та результатів практичної діяльності вихователів дозволяє зробити висновок, що театралізовані ігри – це базова основа театралізованої діяльності. Як зазначають вчені, театралізована діяльність є сукупністю елементів різних видів діяльності в різноманітних варіативних поєднаннях – театралізована гра, спілкування, мовлення, вокальний і хоровий спів, пластика, сценічний рух, ляльководіння тощо. В багатьох дослідженнях театралізовані ігри класифікуються по способу реалізації сюжету:

- непередметні ігри (ігри-драматизації), в яких діти самі знаходяться в образі діючої особи і виконують взятую на себе роль;
- предметні ігри (ігри-інсценізації), в яких діючими особами є визначені предмети (іграшки, ляльки лялькового театру настільного, пальчикового тощо).

За допомогою театралізованих ігор вирішуються складні педагогічні проблеми. Під час ігрових занять у дитини формується виразна мова, розвиваються творчі і музичні здібності, підвищується рівень комунікативного та інтелектуального розвитку. Під час проведення таких ігор у дошкільних закладах, вихователі краще пізнають своїх підопічних, їх звички, характери і здібності.

Отже, саме в театралізованій грі маленькі «пізнайки» мають найбільшу можливість бути самостійними, непомітно навчатися з однолітками, обирати іграшки і використовувати різні предмети, долати ті чи інші труднощі, логічно пов'язані з сюжетом гри, її правилами. Чим доросліше стають діти, чим вище виявляється рівень їх загального розвитку, тим більшої цінності набуває театралізована гра (особливо педагогічно спрямована). Театралізовані ігри розширюють поле для становлення самодіяльних форм поведінки; створюють можливість самостійно створювати сюжет або організовувати ігри за правилами, знаходити партнерів, вибирати засоби для реалізації своїх задумів.

Беручи участь у театралізованій грі діти знайомляться з навколишнім світом через образи, фарби, звуки, а вміло поставлені вихователем запитання активізують мислення малюків, змушують їх міркувати, аналізувати, робити висновки й узагальнення. З розумовим розвитком тісно пов'язане вдосконалення мови. У процесі театралізованої гри непомітно збагачується й активізується словник дитини, вдосконалюється звукова культура мови, розширюються інтонаційні можливості. Виконувана роль, промови, репліки ставлять малюка перед необхідністю ясно, чітко, зрозуміло висловлюватися. Поліпшується діалогічна мова, її граматичний лад.

Театралізована діяльність є джерелом розвитку почуттів, глибоких переживань дитини. Залучення малят до театралізованої гри, розкриває перед ними значення людських духовних цінностей, розвиває їх емоційну сферу, адже примушують співчувати або засуджувати дії, вчинки та поведінку героїв.

Театралізовані ігри дозволяють формувати досвід соціальних навичок поведінки завдяки тому, що кожен літературний твір або казка для дітей дошкільного віку завжди мають моральну спрямованість. Улюблені герої стають зразками для наслідування і ототожнення. Здатність дитини до ідентифікації з улюбленим героєм чинить позитивний вплив на формування моральних та духовних якостей маленької особистості.

Вихователі закладів дошкільної освіти в театралізованій діяльності з дошкільниками застосовують різні сучасні види театру-ляльок. В дошкільній практиці. Коротко схарактеризуємо деякі видів настільного театру, які отримали свої назви від матеріалів, що слугували основою для створення саморобних ляльок-акторів:

- **театр смужок.** Атрибути для театру смужок виготовляються із різнокольорових смужок картону чи кольорового паперу, наклеєного на цупку основу. Із смужок різної величини скручуємо кільця, потім скріплюємо їх залежно від форми фігури: менше до більшого, менше на більше. З маленьких шматочків вирізаємо вушка, вусики, хвостики, оченята і розміщуємо їх на коробках. Так з'являється кумедне рожеве поросятко чи прудка мишка;

- **театр шишок.** Звичайна соснова чи ялинкова шишка може перетворитися на чудову ляльку. Для виготовлення іграшок настільного театру краще використовувати соснові чи кедрові шишки: вони об'ємніше і більш стійкі. Щоб "оживити" іграшку, треба з'єднати більшу шишку з меншою, причому тулуб – це вертикально розміщена шишка (кінчиком донизу), а голівка – горизонтально (кінчиком вбік). Для ніжок і лапок краще використати дрiт чи трубочки для коктейлю, за основу слугуватимуть кришечки з поліетиленових пляшок, шапочки жолудів чи розрізані навпіл каштани. За таким принципом можна створити театр жолудів, театр каштанів;

- **театр мушель.** Складнішим для виготовлення, але не менш цікавим для гри є театр мушель. Оскільки матеріал для цього виду настільного театру досить ламкий, то вихователеві слід провести попередню роботу про поводження з такими іграшками. Щоб з'явилася лялька, слід посортувати мушлі за розміром (непоганим матеріалом слугують і морські, і річкові мушлі), з'єднати половинки клеєм і знову посортувати об'ємні деталі на більші і менші. Тепер з'єднати голівки з тулубом, прикріпити до основ лапки (окремі мушлі), акварельними фарбами розмалювати мордочки, вушка, лапки, і ляльки готові;

- **театр квітів.** Незвичним і оригінальним є театр квітів, що виготовляється із штучних квітів та зелені. На серцевинку чи бутон квітки прикріплюються оченята, ротик, носик, до листочків прив'язується цупка нитка чи тоненький дрiт. Коли натягують і пускають нитку, листочки починають рухатися. Таким чином, коли актор промовляє слова персонажа, квітка «оживає»;

- **театр овочів.** Цікавим моментом на осінньому святі буде театр овочів. Різноманітними деталями оздоблюються кабачок, гарбуз, кавун, баклажан, перець тощо. Неперевершеними фантазерами є батьки. Тож, залучивши батьків до участі у виставці персонажів із овочів, можна отримати оригінальні атрибути настільного театру овочів. Оскільки такі іграшки не зможуть довго зберігатися, то можна виготовити театр овочів із пап'є-маше. Гудзики стануть оченятами, нитки – волоссям чи бородою, намистинки – ротиком, а решту деталей можна домалювати фарбами;

- **театр топотунчиків.** Щоб виготовити іграшку-топотунчика, треба намалювати на картоні людину чи звіра, але ніжки і нижні лапки малювати не треба. Зображення вирізати. Кріпиться фігурка до внутрішньої долоні за допомогою тоненької гумки. На великий та вказівний пальці одягаються ніжки (наперстки чи корки з-під одеколону, обклеєні тканиною чи кольоровим папером). Така іграшка може "ходити", "бігати", "танцювати" на столі, при цьому її ніжки тупотять. Діти старшої групи зможуть виготовити ці іграшки самостійно. Футляром для збереження іграшок може слугувати коробка з-під торта або цукерок. Коли її оздобити малюнками, вона приваблюватиме малят, викликати інтерес до самостійної гри.

- **пальчиковий театр.** Цей вид театру особливо доречний тоді, коли треба показати відразу кілька персонажів, як у казках "Колобок", "Ріпка". Оперування зодягнутою на палець лялькою доступне вже молодшим дошкільникам. Дитина згинає пальці і промовляє слова героїв, рухаючи одним або кількома пальцями відразу. Можна при цьому використовувати ширму, а можна вільно рухатися по кімнаті. Найпростіші атрибути – це паперові ляльки, приклеєні до картонних кілець розміром з палець. За персонажів згодяться тенісні кульки, коробочки з-під ліків, футляри кіндер-сюрпризу;

- **театр на олівцях.** Для цього виду театру знадобляться звичайні олівці, що слугуватимуть основою для маніпулювання персонажем. До однієї сторони олівця кріпиться сірникова коробочка, на якій зображені герої казок. Можна також на олівці закріпити ляльки пальчикового театру. Такі іграшки легко тримати у руках, водночас рухати двома героями. Ширмою слугує спинка звичайного дитячого стільчика, розгорнута книга і навіть плече. Таким театром дитина може бавитися самостійно чи демонструвати виставу друзям;

- **театр іграшок.** Цікаві сцени можна розіграти, використовуючи звичайні іграшки. Інтерес викликає у малят іграшкова родина: заєць-тато, зайчиха-мама, зайчєня-син, сімейство їжачків. Вихователь сідає за стіл, діти розміщуються півколом. Праворуч і ліворуч від вихователя стоять стільці з іграшками, діти їх не бачать. Не маскуючи рук, вихователь бере іграшку, рухає нею по столу і говорить за персонажа. Вся увага дітей зосереджується на

іграшці, з якою вони нещодавно бавилися, а зараз вона є актором. Іграшку виводять із-за столу, збоку, під час виходу доводять до краю стола і швидко опускають донизу. Усі іграшки повинні знаходитися так, щоб діти їх не бачили. Щоб показати, що лялька йде, слід повільно пересувати її поверхнею; якщо лялька біжить, то рухати треба швидко. Якщо зайчик плаче, то він оченята закриває лапками, коли змерз – труситься, а коли вітається – підіймає лапу. Мета таких показів – «оживити іграшку», активізувати її уяву, зняти скутість та затиски дитини, внести різноманітність та невимушеність у гру дітей з ляльками, зробити ляльку-іграшку різноманітною та цікавою;

- **кулачковий театр.** Персонажі кулачкового театру виготовляються за принципом пальчикового театру. Для голівки можна пристосувати будь-яку паперову коробку (кубічну, конусну, циліндричну), лише якби помістився дитячий кулачок. До основи прикріплюються допоміжні деталі, вирізані із будь-якого матеріалу. Якщо на місці ротика вирізати отвір, то, повернувши біля нього зсередини пальчиком, можна створити ефект ляльки, що говорить;

- **театр рукавичок** Для виготовлення оригінальних іграшок лялькового театру знадобляться старі дитячі рукавички з одним чи п'ятьма пальчиками. Так, вдягнута на руку рукавичка з одним пальцем може зображувати голову, де палець, нещільно набитий ватою чи поролоном, слугуватиме носом, за очі правитимуть різнокольорові гудзики, рот можна вишити червоними нитками, волосся робиться з грубої вовняної чи синтетичної пряжі, на вуха підуть пальці з інших рукавичок. Можна перетворити рукавичку й у цілісну фігуру звірятка або птаха – тоді її палець, вдягнутий на великий палець руки, стане рухливим хвостиком. Рукавичкою з п'ятьма пальцями можна показати зайчика. Кумедною вийде голівка, якщо всередину вивернути зайві пальці. Ті, що потрібно для відтворення певного образу, набиваються ватою або ж вони трохи звисають. Саму ж рукавичку-голівку дитина вдягає на кулачок. Якщо іграшки-рукавички одягнути на пляшечки, то вони легко слугують персонажами настільного театру;

- **театр ложок** Техніка виготовлення ляльок із ложок проста. На опуклому боці великої дерев'яної, пластикової чи металевої ложки слід

наклеїти зображення мордочки звірятка чи обличчя персонажа-людини або намалювати їх акварельними фарбами (акварельний малюнок обов'язково слід вкрити шаром лаку). Вуха, волосся та деякі деталі тулуба можна зобразити відразу, а можна й виготовити їх окремо і приклеїти до ложки. Прямокутник барвистої тканини зшити з боків, одягнути на ложку й стягнути ниткою на шиї ляльки.

- **театр картинок.** Дошкільники дуже люблять розглядати малюнки в книжках. А якщо показати ці малюнки в русі, це дасть дітям ще більше задоволення. Обравши будь-яку казку, вихователь розкладає картинки на столі зображенням донизу або виставляє за ширму. Декорації можна закріпити на котушках, вони стійко тримаються і легко маніпулюють. Картинку-персонаж слід виводити плавно; коли озвучується герой, необхідно зробити рухи вперед, вбік. Поруху персонажа діти визначають, який саме герой зараз говорить. Головна умова – картинки повинні бути яскравими, намальовані у певному стилі;

Фланелеграф – пристрій, за допомогою якого у сучасній дошкільній практиці застосовують **театр картинок та театр тіней**. Специфіка фланелеграфа полягає в тім, що на ньому можна продемонструвати не кожен твір, оскільки самі по собі картинки – статичні і здебільшого лише ілюструють розповідь вихователя. Тому не слід добирати твори, де рух персонажів має важливе значення. Масштаб на фланелеграфі – річ умовна. Будинок чи дерево можуть бути меншими за людську постать, але слід дотримуватися таких правил: не можна розташовувати картинку-персонажі обличчям до краю дошки, перед ними обов'язково має бути простір; не слід розміщувати картинку на одній половині дошки; малюнки мають бути виразними, барвистими і стилістично єдиними, виконані в одній манері (українська казка, російська, молдовська). Цікавою формою виготовлення картинок є дитячі малюнки. Стіл із фланелеграфом ставлять навпроти вікна, щоб світло падало на дошку. Перед показом картинку розкладають на столі в порядку їх демонстрування лицем вниз і нумерують.

Для вистави **тіньового театру** виготовляється ширма (за аналогією фланелінграфу), обтягнута світлою прозорою тканиною. За екраном закріплюється яскраве світло: електролампа, свічка, ліхтарик або виставляється навпроти вікна чи сонячних Дійовими особами цього виду театру можуть бути як актори, так і силуети героїв, виготовлені з різного матеріалу. Знизу плоскої фігури закріплюється паличка, за допомогою якої здійснюється рух персонажів;

- **театр маріонеток.** Основною деталлю, що приводить у рух ляльку-маріонетку, є ваги, вони бувають вертикальні і горизонтальні, за формою нагадують хрестовини з перетинками. Їх легко виготовити з дерев'яних брусочків, лінійок. У рух ляльку приводять тримаючи за середину вагів і нахилиючи їх вгору – вниз, ліворуч – праворуч. Важливою деталлю є довжина нитки. Слід враховувати, де буде демонструватися лялька: на підлозі чи містку. Частинами ляльки можуть бути різноманітні матеріали: пластикові баночки, пляшечки, кільця башточок, кульки тенісні або з пінопласту;

- **театр петрушок.** Ляльки-петрушки (рукавичні) відрізняються від звичайних тим, що у них немає тулуба. Його замінює сорочка-рукавичка, яка одягається на руку. Щоб лялька ожила, треба одягти її на хрестовинку, утворену вказівним, середнім та великим пальцями руки. Для пошиття такої ляльки має бути спеціальна викрійка, а можна й використовувати ляльки, виготовлені у серійному виробництві. Цей вид театру потребує підготовки. Слід провести кілька занять із дітьми з розучування елементарних рухових вправ: лялька тре себе лапками по мордочці, обнімає вихователя, гладить його по голівці, притуляється до щоки, цілує... Сценою театру петрушок має бути ширма. На ній встановлюються декорації, відбувається дія спектаклю;

- **театр орігамі.** Папір – це доступний та універсальний матеріал для виготовлення різноманітних саморобок. Орігамі приваблює дітей тим, що вони самі мають можливість створювати іграшки. Прийомами згинання та вирізання має володіти, насамперед, вихователь. Виготовлення іграшок - орігамі потребує певної підготовки і уміння. Та на сьогодні є достатня кількість літератури з цієї теми. Тож створити театр можна з будь-якими персонажами, виготовленими власноруч. Саме цей вид настільного театру надихає дітей на створення нових

сюжетів, оскільки не до кожної казки можна виготовити усіх героїв за технікою оригамі. Великий інтерес викликає у дітей самостійне виготовлення ляльок-оригамі.

- **театр пуфів та театр стільців.** Завдяки особливостям людської, зокрема й дитячої психіки, а саме її атропоморфності, м'які пуфи та звичайні стільчики легко перетворюються на живих персонажів. М'які пуфи у лічені хвилини стають кониками, собачками чи лагідними кішками. Щоб оживити стілець потрібно пошити або одягнути на нього «сорочку». Дитина сідає на стільчик, спинка-опора залишається у неї попереду. У рукавчики дитина просовує свої руки, на голову одягає шапочку-маску та самостійно «оживлює» стілець або пуф.

Модернізація методів освіти та науковий прогрес спонукають вихователів закладів дошкільної освіти до творчого пошуку нових інтерактивних форм виховання та навчання дітлахів. Перелічені вище різновиди театрів-ляльок – це тільки незначна їх кількість, яку використовують у своїй практиці творчі вихователі. Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок: «театралізована діяльність» дошкільників – це колективна за своєю природою діяльність, яка включає елементи ігрової та театральної діяльності, реалізується в умовних педагогічних ситуаціях, спрямованих на пізнання навколишнього світу, збагачення та вдосконалення естетичного досвіду дошкільників.

Театралізована діяльність створює сприятливий ґрунт для розвитку пізнавальних процесів – сприйняття, уяви, уявлення, мислення, пам'яті. Театралізована діяльність сприяє розвитку дитячої фантазії (Т. Комарова, Н. Палагіна та ін.), збагаченню мовлення, допомагає дитині висловити своє ставлення до побаченого (Л.Артемова, А.Богущ, А.Бурова, А. Василькова, М. Маханева, Н. Сорокіна та інші), а театралізовані заняття в закладах дошкільної освіти забезпечують розвиток та реалізацію потенційних можливостей дітлахів.

Важливо вміло дібрати ігровий матеріал для театралізованих ігор, щоб ефективно зреалізувати педагогічні завдання, враховуючи календарне планування, вікові та психолого-педагогічні особливості дітей.

1.4. Аналіз сучасного стану проблеми дослідження (за результатами констатувального експерименту)

Педагогічна наука й освітянська практика одноставні у думці, що театралізована діяльність – це один з ефективних засобів оволодіння дошкільниками базовими компетентностями. У процесі осмислення морального та емоційного підтексту літературного твору, участі у театралізованій грі створюються сприятливі умови для цілісного розвитку малюків, їх самостійної творчості та самовираження, самопізнання та розкріпачення, коригування та вдосконалення комунікативних якостей, усвідомлення почуття задоволення, радості, успішності. Як зазначає М.Каган, «особистість визначається не своїми характером, темпераментом, фізичними якостями і т. ін., а тим, із ким і як вона спілкується; що і як вона знає; що і як вона творить; що і як вона цінує; які її художні потреби і як вона їх задовольняє».

В працях багатьох українських педагогів (І.Барановська, А.Богуш, О.Лобова, О.Отич, О.Рудницька, С.Садовенко, Г.Тарасенко, А.Шевчук та ін.) обґрунтовано виховний вплив театрального мистецтва, доведено, що включення елементів театральної діяльності у навчально-виховний процес освітнього закладу сприяє вихованню у дітей духовності, доброзичливості, вірності, ввічливості, чесності, взаємоповаги, чемності, скромності, товариськості, поваги до культури інших народів. Дослідники одноставні у думці, що гра, як провідний вид діяльності дітей дошкільного віку, а театр ляльок, як один з найдемократичніших і доступних видів мистецтва, дозволяють вирішувати багато актуальних проблем педагогіки і психології, пов'язаних з духовним і моральним вихованням дітей, розвитком їх фантазії, уяви, комунікативних якостей, а також активності, ініціативності, творчої самореалізації.

Життєво-пізнавальна компетентність молодших дошкільників є одною з базових компетентностей, основи якої формуються, на нашу думку, засобами

театралізованої діяльності, а саме, невичерпним педагогічним потенціалом мистецтва театру ляльок. Життєво-пізнавальні компетенції дитини (як результат навчання та виховання) характеризуються ступенем сформованості соціально цінних навичок та умінь, знань, що відображають цілісність розвитку дошкільника. Показниками життєво-пізнавальних компетенцій дошкільників виступає низка знань та умінь, які малеча здобуває у процесі залучення до мистецтва театру ляльок. У визначенні показників життєво-пізнавальних компетенцій у нашому дослідженні вихідними, з одного боку, ми вважали інтегральні прояви знань та умінь особистості дитини, з іншого – їх динаміку: «зону найближчого розвитку».

З метою вивчення ефективності реалізації педагогічного потенціалу театру ляльок у закладах дошкільної освіти, з'ясування його впливу на виховання та розвиток умінь дошкільнят нами було проведено констатувальний етап експерименту. У дослідженні взяло участь 40 дітей молодшого дошкільного віку, 8 вихователів, 35 батьків дітей. Дослідження проходило в дошкільному навчальному закладі «Малютко» № 4 м. Козятин Вінницької області.

Констатувальний експеримент проходив у два етапи та передбачав наступні завдання:

- I етап – з'ясувати та проаналізувати робочі навчальні програми та плани вихователів груп дітей молодшого дошкільного віку; вивчити ефективність використання різних видів театру ляльок та елементів театральної діяльності в роботі з молодшими дошкільниками;
- II етап – дослідити показники життєво-пізнавальної компетентності молодших дошкільників та визначити їх соціально-почуттєвий інтелект – рівні знань та умінь малят у соціально-ігровій та емоційно-почуттєвій сфері.

Для розв'язання поставлених завдань були використанні наступні методи: аналіз науково-методичної літератури, аналіз досягнень вихованців, спостереження, бесіди, анкетування, метод «асоціативний куш», практичних методи (питання різних типів під час бесіди-діалогу), метод експертних оцінок, педагогічний експеримент (констатувальний етап).

На першому етапі дослідження нами було опитано 8 вихователів дошкільного навчального закладу «Малятко» №4 м. Козятин. Метою опитування, яке проводилось у формі бесід та за допомогою анкетування, було з'ясувати форми, методи, прийоми та засоби, які використовують вихователі сьогодні у роботі з молодшими дошкільниками, визначити педагогічні умови та проаналізувати програмні та методичні матеріали. Зразок анкети-опитувальника вихователів представлено у додатках (додаток)

Нам вдалось з'ясувати, що методисти та вихователі закладу у своїй роботі керуються програмами розвитку дитини дошкільного віку, рекомендованими Міністерством науки та освіти України, а саме: «Українське дошкілля» (О. Білан), «Я у світі» (наук. кер. О. Кононко), а також парціальними програмами художньо-естетичного розвитку дітей дошкільного віку «Радість творчості» та «Грайлик». Більшість з опитаних вихователів вказали, що вбачають у театрі ляльок великий потенціал для емоційного, естетичного, морального, пізнавального навіть фізичного розвитку дітей.

Педагогічні працівники зазначили, що застосовують у роботі з дошкільниками різноманітні сюжетно-рольові, народні ігри, які, на нашу думку можна віднести до театралізованих (див. розділ 1.3.) Але тільки твоє з респондентів вказали, що використовують у роботі різні види театру ляльок (пальчикові, рукавичні, бі-ба-бо, ляльки, настільний театр, театр на фланеграфі або театр іграшок). Варто наголосити, що не всіх групи дошкільних навчальних закладів мають комплекти театральних ляльок.

Узагальнений аналіз одержаних результатів вказує на те, що значна частина опитаних вихователів не приділяють використанню театру ляльок у вихованні малюків належної уваги, а включають дітей у театралізовану діяльність з лялькою епізодично. Узагальнені результати подані на рисунку 1.4.1.

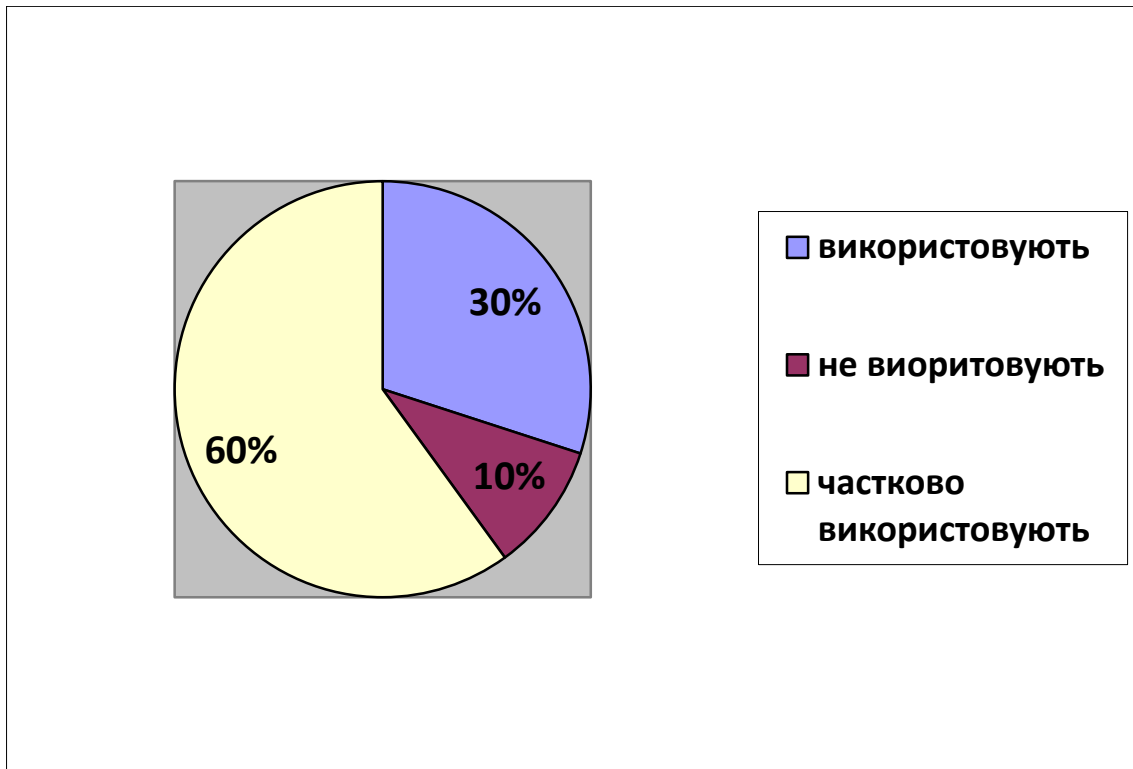

Рис. 1.4.1. Використання вихователями елементів театру ляльок у роботі з дошкільниками

Бесіди з вихователями, які використовують у роботі театральні технології показали, що велика допомога у цьому напрямку роботи була надана батьками вихованців. У цих групах знайомство малят із театром відбувається не тільки на заняттях у садочку, а й за його межами у співпраці з батьками. Разом із дорослими малята відвідували театр ляльок, переглядали вистави, створювали лялькові персонажі, навіть допомагали у придбанні комплектів ляльок для казкових вистав та етюдів.

Наступним кроком став аналіз діючих програм на вміст рекомендацій та матеріалів щодо використання театру ляльок або театральних технологій у навчанні та вихованні дітей молодшого дошкільного віку.

Аналіз програми «Українське дошкілля» (О. Білан) показав, що структуру програми складають змістові освітні лінії, чільне місце серед яких належить змістовій лінії «Дитина у світі культури», подано показники компетентності дитини за віковою періодизацією: ранній вік (третій рік життя), молодший дошкільний вік (четвертий рік життя), середній дошкільний вік (п'ятий рік життя) та старший дошкільний вік (шостий рік життя). Окреслено вікові можливості та освітні завдання у галузі театального мистецтва [7, с. 84]. У

додатках до програми подано орієнтовний перелік художніх та музичних творів для кожного вікового періоду.

Оновлена програма «Я у світі» розглядає дитину як найвищу цінність, тому у програмі містяться орієнтири на «розширення життєвого простору, виведення дитини за межі традиційного, штучно-створеного, жорстко унормованого у вузьких межах групової кімнати буття у широкий простір реального світу» [45, с.8].

«Дитина у світі культури». – одна з освітніх ліній у структурі інваріантної складової змісту дошкільної освіти даної програми. Змістовими блоками цієї освітньої лінії визначено «Предметний світ» та «Світ мистецтва». Змістовий блок «Світ мистецтва» містить складники: «Світ образотворчого мистецтва», «Світ музичного мистецтва», «Світ театрального мистецтва», «Світ літературного мистецтва», які структуровані за змістом [45, с.14].

Відповідно віковим можливостям в програмі окреслено зміст та завдання освітньої роботи складника «Світ театрального мистецтва» [45, с.103 – 110]. Визначено показники компетентності дитини – знання, уміння, базові якості – для кожного вікового етапу. Для складників «Світ музичного мистецтва» та «Світ літературного мистецтва» у додатках до програми представлено орієнтовний перелік фольклорних та літературних творів українських та зарубіжних авторів, а також музичний репертуар та ігрові вправи для пластичної імпровізації. Наведені у програмі показники розвитку (компетентності) дошкільників засвідчують імовірну, за сприятливих умов та оптимальних для певної вікової групи, міру розвиненості форм активності, видів діяльності та базових якостей. Визначені авторами програми показники розвитку дошкільників не забов'язують, а орієнтують вихователів на досягнення бажаного результату.

В парціальній програмі художньо-естетичного розвитку дітей дошкільного віку «Радість творчості» (автори: Р.М. Борщ, Д.В. Самойлик) особливу увагу приділено виявленню, збереженню та розвитку творчого й особистісного потенціалу дитини. Серед пріоритетних завдань програми – розвиток емоційно-естетичного сприймання та ціннісного ставлення до краси

навколишнього світу, формування уявлень про різні види мистецтва та їх характерні особливості, розвиток творчих здібностей і збагачення індивідуального художньо-естетичного досвіду кожної окремої дитини. Як зазначено в програмі «Дошкільне дитинство – це особливі періоди у становленні особистості. У перші роки життя відбувається процес найінтенсивнішого розвитку всіх функціональних можливостей людського організму. Всі основні знання, вміння та навички, що ними послуговується людина впродовж усього життя, здебільшого формуються саме в цей час. Своєчасне спілкування з творами різних видів мистецтва (музичного, образотворчого, літературного, театрального, архітектурного, декоративно-ужиткового та ін.) відкриває дитині світ реально існуючої краси, формує її переконання, впливає на поведінку, дарує великі можливості для пізнання прекрасного та розвитку емоційно-естетичних почуттів» [46, с. 4].

Особливу цінність для нашого дослідження мали тематичні розділи програми, а саме: «Малятам про театр, цирк та кіно», «Краса музики», «Дивовижні відкриття та радість творчості». Визначені програмою основні завдання та показники життєвої компетентності кожної вікової групи дошкільників, представлена орієнтовна тематика занять орієнтують вихователів до використання новітніх методів та технологій навчання, творчого ставлення до розвитку дошкільнят.

Парціальна програма художньо-естетичного розвитку дітей дошкільного віку «Грайлик» (автори О.М. Березіна, О.З. Гніровська, Т.А. Линник), на нашу думку, дозволить значно розширити та доповнити зміст роботи педагогів закладів дошкільної освіти з питань організації театралізованої діяльності. Складена відповідно до Базового компонента дошкільної освіти з урахуванням вікових психолого-фізіологічних особливостей розвитку дітей вона розкриває особливості та умови успішної освітньої роботи, завдання та змістові блоки з організації театралізованої діяльності з дітьми молодшого, середнього та старшого дошкільного віку. У програмі окреслено основні напрямки та особливості організації театралізованої діяльності в дитячому садку, обґрунтовано умови успішної освітньої роботи та її змістові блоки, які

орієнтують педагогів-вихователів на кінцевий результат (оволодіння життєвими компетенціями та вміннями) в організації театралізованої діяльності [21].

Аналіз програм «Українське довкілля» (О. Білан), «Я у світі» (наук. кер. О. Кононко) розвитку дітей дошкільного віку дозволяє зробити висновок, що їх зміст орієнтує вихователів на знайомство та залучення малят до чарівного світу театру шляхом включення у театралізовану діяльність. На наш погляд, використання в роботі методичних рекомендацій, що містяться у парціальній програмі «Грайлик» значно полегшить роботу вихователів у цьому напрямку, допоможе зробити театралізовану діяльність малят системною та різноманітною. Ця програма спрямовує вихователів на знайомство дітей (починаючи з молодшого дошкільного віку) із різними видами театру ляльок, окреслює основні блоки умінь та навичок, які мають розвинути малята у процесі гри з театральною лялькою.

На другому етапі констатувального експерименту ми досліджували компоненти (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний) та показники життєво-пізнавальної компетентності молодших дошкільників. З цією метою проводились бесіди з вихователями та дітьми, а також спостереження за поведінкою малят під час участі у театралізованій діяльності на заняттях та на прогулянці. Ми аналізували реакції, бажання, знання та вміння молодших дошкільників, досліджували їх соціально-почуттєвий інтелект та визначали ігровий досвід дітей шляхом з'ясування рівнів знань та спеціальних ігрових умінь.

Нами було виокремлено три групи умінь:

- перша група умінь пов'язана із засвоєнням позиції «глядач» (вміння бути доброзичливим глядачем, додивитися і дослухати до кінця, поплескати в долоні, сказати спасибі «артистам»);
- друга група умінь забезпечує первинне становлення позиції «артист» (вміння використовувати деякі засоби виразності (міміка, жести, поза, рухи, сила і тембр голосу, темп мови) для передачі образу героя, його емоцій і

переживань, правильно «вести» ляльку або фігурку героя в режисерській театралізованій грі;

- третя група – вміння взаємодіяти з іншими учасниками гри, грати дружно, не сваритися, виконувати привабливі ролі по черзі і т.д.

Виховання дошкільників (оволодіння малятами життєво-пізнавальною компетентністю) є досить складним та тривалим процесом. З метою з'ясування сучасного стану проблеми ми виділили та обґрунтували компоненти та їх показники:

- *мотиваційний* (інтерес до театральної діяльності (театру ляльок), бажання брати участь у різноманітних іграх, грати з ляльками, бажання слухати казки та розглядати ілюстрації, інтерес до нового);

- *когнітивний* (знання елементарної театральної термінології, вміння спостерігати, наслідувати та передавати поведінку тварин, використовувати деякі засоби виразності (міміки, жести, поза, рухи, сила і тембр голосу, темп мови) для передачі образу героя, його емоцій і переживань, правильно «вести» ляльку або фігурку героя в режисерській театралізованій грі; поплескати в долоні, сказати спасибі «артистам»);

- *діяльнісний* (вміння бути доброзичливим глядачем, додивитися і дослухати до кінця, вміння взаємодіяти з іншими учасниками гри, грати дружно, не сваритися, виконувати привабливі ролі по черзі, вміння озвучити свого героя).

Було визначено рівні спеціальних ігрових умінь та знань дітей молодшого дошкільного віку:

- *низький* – відсутній інтерес до театралізованих завдань, пасивність під час слухання казки, відсутнє бажання розглядати ілюстрації, включення у театралізовану діяльність у разі додаткового стимулювання з боку вихователя, не виявляє творчого задоволення від театралізованих ігор з ляльками;

- *достатній* – не висока активність в процесі різних видів ігор, при виконанні завдань інколи проявляють оригінальність, мають поверхові знання, потребують допомоги та стимулювання при озвученні та веденні ляльки;

- *середній* – активні в грі та виконанні завдань, помітний інтерес до театралізацій з ляльками, проявляють вправність, самостійність, гнучкість, оригінальність при виконанні етюдів-завдань, інколи потребують підтримки вчителя, етюди-завдання виконують емоційно, яскраво, вміє співпереживати без сторонньої допомоги;

- *високий* – активні та ініціативні на заняттях, проявляють ініціативу та швидко з інтересом без сторонньої допомоги виконують етюди-завдання, присутня здатність до самостійності в інтерпретації мистецьких творів.

У ході експерименту було помічено, що дітлахи (90%) із задоволенням граються у знайомі ігри-забавлянки «Ладу-ладусі», «Сорока-ворона» та інші, але не всі одразу включаються у нові ігри з вихователем, як ось: ігри-забавлянки «Горобчики та кіт» «Пташки та пташенята», гра-емітація «Театр звірів». Однак поступово, коли гра проводилась кілька разів, 65% дітлахів зрозуміли умови гри, дітлахи включалися в процес ігрового спілкування, намагались повторити за вихователем слова ведучого, були активними, емоційними, проявляли бажання та інтерес до гри.

Цікаво було спостерігати за емоціями малят під час слухання народної казки «Ріпка». Зазначимо, що діти уважно та з задоволенням слухали казку. Серед респондентів ми виділили по 3-5 найбільш емоційних та активних дітей кожної групи. Наприклад, Саша Б. та Аліса Р. намагались продовжити розповідь за сюжетом казки (допомогти), коли вихователь ніби забувала хід казки чи ставила допоміжні питання. Аня К, Богдан Т., Сергійко М. та Саша Н. під час слухання передавали настрій героїв казки рухами та мімікою обличчя. Така поведінка та реакції свідчать про наявність у дітлахів образної уяви та вміння співпереживати героям.

Одним із завдань експериментального етапу дослідження було відтворення (ілюстрування) сюжету казки «Ріпка» на фланелеграфі за допомогою площинних ляльок. Зауважимо, що завдання діти змогли виконати тільки за допомогою вихователя, який вчив прикріплювати необхідних героїв у потрібній послідовності та площині. Самостійно, по-пам'яті завдання виконати дітям було складно: вони плутали послідовність сюжету, вагалися та

сперечалися при виборі необхідної ляльки, не могли вірно скоординувати розміщення героїв на площині. Але дітлахи (65%) з інтересом розглядали яскраві ілюстрації-картки до казки, кріпили їх до дошки.

У ході експерименту ми знайомили малят із ляльками пальчикового та рукавичного театру (з цими видами театральних ляльок діти ще не були знайомі). Можемо констатувати, що малята із задоволенням розглядали акторів-ляльок, приміряли їх на руку, навіть намагалися зобразити деякі рухи. 45% дітлахів намагалися відтворити характер та рухи обраних тварин. Коли вихователь перевтілювався у казкового героя за допомогою ляльки діти (40%) із задоволенням вступали у таку гру, були уважні, слухняні та зосереджені. Увага дітей тривала більше звичайного часу, коли матеріал просто пояснювався вихователем.

Також вдалось з'ясувати, що малята не знайомі з театальною термінологією, правилами водіння ляльки, ще не завжди вміють співпрацювати з однолітками, не активно включаються в сюжетно-рольові та режисерські ігри. Такі дані спостережень говорять про необхідність систематичної планомірної роботи з театралізованої діяльності дітей.

Серед респондентів ми виділили групу дітей (40%), які сором'язливі, скуті, мають обмежений словниковий запас. Отже, вихователям потрібно проводити інтегровані заняття, щоб надати можливість кожній дитини відчувати успіх творчості, отримати радість та задоволення від участі у різних видах діяльності.

Враховуючи думку педагогічних працівників та керуючись власними спостереженнями ми отримали узагальнені результати, які представлені у таблиці.

Таблиця 1.4.1.

Результати дослідження рівня знань та спеціальних ігрових умінь дітей молодшого дошкільного віку

Рівні	Р у % мотиваційного компонента	Р у % когнітивного компонента	Р у % діяльнісного компонента	Р у % дмд (узагальнені дані опитування пед. працівників)	Узагальнені дані
Високий	12	0	0	3	3,75

Середній	46	13	24	18	13,75
Достатній	31	37	41	54	40,75
Низький	11	50	35	25	20,25

Узагальнення результатів констатувального етапу педагогічного експерименту свідчать про необхідність удосконалення процесу виховання малят засобами театру ляльок шляхом створення належних педагогічних умов та використання у роботі сучасних театральних технологій навчання.

РОЗДІЛ II ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕАТРУ ЛЯЛЬОК У ВИХОВАННІ ДОШКІЛЬНИКІВ

2.1. Принципи організації процесу виховання дітей молодшого дошкільного віку

Провідне місце в організації роботи закладів дошкільної освіти відіграють принципи виховання, які розглядаються в єдності зі загальними принципами педагогіки. Принципи виховання – це вихідні положення, що витікають із закономірностей виховання й визначають загальне спрямування виховного процесу, основні вимоги до його змісту, методики та організації. Вони мають об’єктивний характер.

Сучасна педагогічна наука переглядає традиційні принципи виховання, переосмислює їх під кутом зору вимог до нової української школи. Визначаючи принципи виховання вчені намагаються поєднати традиційні досягнення педагогіки з новими ідеями теорії та практики виховання.

Важливим принципом виховання вчені вважають принцип гуманізму, який покликаний утверджувати високе суспільне визнання дитини, її гідності, цінності як особистості, право на свободу, виявлення і розвиток здібностей, самореалізацію. Цей принцип передбачає створення для особистості умов гармонізації відносин між дитиною і суспільством, дитиною і природою. У

навчально-виховному процесі його впровадження передбачає перехід від монологу вихователя до діалогу та полілогу з вихованцями, їх взаємодії та співтворчості. Найслабша дитина повинна має відчувати, що таке гідність, гордість та самовартість. За таких умов створюються можливості для самопізнання та розкриття здібностей, талантів, їх самореалізації та самовираження. Адже за переконанням І. Беха «Дитині важливо зберігати почуття власної гідності, уявлення про себе як про особу, гідну поваги» [8, с. 20]. Характер взаємовідносин вихователя з дітьми – це, передусім, взаєморозуміння та довіра, створення такого комунікативного простору, такої атмосфери на заняттях, яка активізує дошкільників, підкріплює інтерес та потребу в народознавчих заняттях. Принцип *гуманізму* передбачає гуманне ставлення до кожної особистості зокрема, гуманізації взаємин між вихователями і вихованцями, повагу до особистості, розуміння її запитів, інтересів, гідності, довір'я до неї. Важливим є сприйняття особистості вихованця як вищої цінності, визначення її права на свободу, розвиток здібностей і виявлення індивідуальності.

Основним принципом в організації життєдіяльності дошкільників вчені визначають принцип *природовідповідності*. Увага педагогів акцентується на необхідності забезпечити «ритмічність у зміні форм, етапів, інтенсивності буття дошкільників. Ритмічність як фундаментальний принцип існування Всесвіту передбачає врахування дорослим зв'язку сонячної активності й особливостей життєдіяльності й самопочуття дошкільника. Ритмічність урівноважує буття дитини, зберігає її психологічне здоров'я, створює комфортні і корисні умови для її повноцінного розвитку» [45]. Принцип *природовідповідності* виховання передбачає врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів, багатогранної і цілісної природи людини, її анатомічних, фізіологічних, психологічних, національних і регіональних особливостей, визначення вчителем змісту діяльності відповідно до віку, сил та можливостей дітей.

Принцип *систематичності та послідовності* навчання органічно пов'язаний з науковістю знань; їх системність зумовлює цілісність уявлень про театр ляльок. Цей принцип вимагає, щоб у засвоєнні знань враховувалися як

послідовність та доступність викладу, так і зв'язок предмета з іншими дисциплінами. Дидактичний принцип систематичності в навчанні передбачає засвоєння навчального матеріалу, засобами театру ляльок, у визначеному навчальною програмою порядку з таким розрахунком, щоб кожний новий елемент змісту цього навчального матеріалу логічно пов'язувався як з попереднім елементом його, так і з наступним, забезпечуючи таким чином опору здобутих нових знань на засвоєні раніше, що дозволяє в майбутньому використовувати їх як фундаментальну основу для наступних знань. Цей принцип вимагає чіткої структурної організації навчального матеріалу, раціонального розподілу його на окремі смислові фрагменти і поетапного засвоєння їх дітьми, щоденне включення театралізованих та музично-театралізованих вправ та завдань у всі форми педагогічного процесу.

Виховання та розвиток дошкільників відбуваються у процесі їх навчання. Принцип *емоційної насиченості* навчання впливає з природи розвитку і діяльності дитини. Позитивні емоції народжують такий стан його душі, коли думка стає особливо яскравою, вчення відбувається легко, швидко і приємно. Якщо дитині, яка перебуває в поганому настрої читати казку, то її слухання вона буде сприймати, як тяжкий, обтяжливий труд, очікування, що дитина зрозуміє зміст і зможе дати відповіді на запитання будуть марними. Ось чому вченню передують позитивні настрої як очікування приємної події. Без позитивного ставлення навчання втрачає чи не половину своєї сили. Вчити того, хто до цього не розташований, – пусте заняття. Учити дитину, в яку вже вселилися страх, ненависть, відраза, – значить намагатися насильно впровадити в її душу високі істини. Таке знання здебільшого не приносить ніякої користі. Тому слід дбати про емоційну привабливість навчання. Це вселить упевненість в душу дитини, підтримає його перші самостійні кроки у здобутті знань. Цей принцип передбачає розвиток у дошкільників інтересу до знань на засадах співтворчості та співробітництва вихователя і вихованця.

Принцип *актуалізації творчого самовираження* дітей дошкільного віку є особливо важливим у наш час, адже самовираженням є способом реалізації людиною себе як особистості в діяльності, спілкуванні, вирішенні життєвих

проблем, реально суспільних і особисто значущих; орієнтує дітей на життєву перспективу (К. Абульханова-Славська). Особистісним самовираженням є активна діяльність людини, що передбачає оптимальне використання і розвиток її можливостей (О.Кононко, Л.Середюк).

Саме в період дошкільництва самовираження набуває актуальності у зв'язку зі зміною соціального середовища, адаптацією до дитячого колективу. Зазначимо, що головним новоутворенням цього віці є готовність до взаємодії з оточуючим світом та явищами природи, іншими людьми та з самим собою. Характерною особливістю молодшого дошкільного віку є формування самосвідомості, рушійною силою якої, за твердженням С.Рубінштейна, є зростаюча реальна самостійність дитини, яка виражається у зміні її взаємовідносин. Дитина 3-4 років стає більш самостійною, незалежною від дорослих, розширюються та ускладнюються її відносини з оточуючими.

В дошкільному віці розвиваються компоненти самосвідомості – елементарна Я-концепція, більш-менш реалістична самооцінка, здатність до самоконтролю та самореалізації (Н.Авдєєва, І.Бех, Д.Ельконін, О.Запорожець, О.Кононко, М.Лісіна, В.Мухіна та інші). Розвиток процесу самовираження пов'язаний з виникненням ряду новоутворень дошкільного дитинства, зокрема, із системою «Я» (А. Аніщук, Л. Березовська, А. Богуш, Н. Гавриш, І. Зимня, Л. Макаренко, Т. Піроженко, Л. Проколієнко, Д. Фельдштейн та інші). Дошкільники прагнуть активно реалізувати себе, об'єктивувати для інших та самих себе власні здібності (А. Гончаренко, О. Дронова). Ми поділяємо думку, що творче самовираження зумовлене потребою дітей у самопізнанні, прагненні вирізнитися з-поміж інших, здатності зробити свій вибір та довести власну точку зору, адже дошкільники – «активні суб'єкти життєдіяльності зі своїм індивідуальним досвідом та особливим сприйняттям світу» [21].

Найважливішою умовою розкриття творчої активності малят засобами театру ляльок є створення загальної атмосфери доброзичливості, свободи, можливості досягти успіху для кожної дитини. Під час виконання дітьми завдань їм необхідно надавати допомогу. Слід намагатися організувати спілкування таким чином, щоб кожна дитина могла відкрито радіти

результатам як власної, так і спільної творчості.

Зазначимо, що в практиці виховання виробилася розгалужена система різноманітних методів-стимулів. Найпоширенішими із заохочень є схвалення доброго вчинку дитини, похвала, нагорода, лагідний погляд, усмішка. У народній виховній практиці традиційно заохочення та покарання розглядаються як дуже делікатні й вибіркові виховні методи. Заохочувати слід із дотриманням високої вимогливості, а карати – з виявом поваги до особистості. Як кажуть в народі: «Не вчи дитину штурханцями, а вчи хорошими слівцями».

Підводячи підсумок, зазначимо, що виховання дошкільнят засобами театру ляльок підпорядковується таким основним принципам :

- гуманізму;
- природовідповідності;
- систематичності та послідовності;
- емоційної насиченості;
- актуалізації творчого самовираження.

2.1. Ампліфікація соціально-ігрового досвіду дітей молодшого дошкільного віку засобами різних видів театру ляльок

У педагогіці існують різні підходи до визначення змісту поняття «педагогічні умови». Є. Ганін тлумачить поняття «педагогічні умови» як сукупність взаємопов'язаних умов, необхідних для забезпечення цілеспрямованого виховного й освітнього процесу [19]. Ми вважаємо, що педагогічні умови – це обставини процесу навчання і виховання, які є результатом цілеспрямованого відбору, конструювання і застосування елементів змісту, методів, а також організаційних форм навчання з метою досягнення дидактичних цілей.

Таким чином, педагогічні умови реалізації педагогічного потенціалу театру ляльок у вихованні дошкільників – це цілеспрямовано та свідомо

визначені правила освітнього процесу закладу дошкільної освіти, які повинні забезпечувати найбільш ефективно його.

Вихователям дітей дошкільного віку необхідно задовольнити потреби, розвинути та спрямувати інтереси малят так, щоб театр ляльок та цінності, які він несе, стали для них особисто значущими. З цією метою дорослим необхідно створити особливі сприятливі умови виховання, спілкування та взаємодії з дітьми. На нашу думку, важливою педагогічною умовою має стати ампліфікація (збагачення) соціально-ігрового досвіду дітей молодшого дошкільного віку засобами різних видів театру ляльок

Термін «ампліфікація» давно відомий науці. Він має кілька значень. Прийнято вважати, що ампліфікація – це розширення або збільшення чогось. Ампліфікація дає можливість відчувати всю міць архетипического початку і стикнутися з колективним. Людина може трохи абстрагуватися від звичайного мислення і відчувати себе частинкою чогось більш значущого. Ампліфікація - це спосіб, що допомагає прийти до розуміння. У цьому випадку не потрібне втручання аналітика, достатньо повністю довіритися несвідомому. Застосовувати цей метод слід з обережністю, спостерігаючи за станом і настроєм людини. Психологи вважають, що ампліфікація – це метод аналізу необхідний для того, щоб розібратися, що відбувається в несвідомому світі.

У педагогіці «ампліфікація» – це важлива частина дитячого розвитку, розширення та розуміння дитячої свідомості. Кожен батько чи мати бажають, щоб їх дитина була самою здатною та успішною. Заради цієї мети більшість батьків не шкодують ні грошей, ні часу, ні сил. Сучасна українська школа презентує батькам величезну безліч різних методик раннього розвитку, але для того щоб було видно результат, необхідно правильно її підібрати. Правильно підібрана дитяча методика розвитку – ключ до успіху.

Психіка дитини дошкільного віку ще не зміцніла, і великі навантаження можуть привести до небажаних наслідків. Батьки повинні знати та розуміти, що гармонійний розвиток неможливий без спілкування з однолітками та оточуючими людьми, адже вона має навчитися жити у соціумі. Проблеми, які можуть виникати в процесі комунікації, негативно позначаються на внутрішній

гармонії малюка, які інколи можуть викликати навіть стреси. Ампліфікація розвитку – це спосіб подолати виникаючі складності. Досвідчені педагоги рекомендують розвивати дитину за допомогою ігор, малювання, музики, інших видів мистецтв, зокрема театру.

А. Запорожець, основоположник дитячої вітчизняної психології, в процесі своєї діяльності намагався розібратися, чому виникають складнощі сприйняття у дорослої людини. Він вважав, що всі причини необхідно шукати в дитинстві. Багато педагогів та батьків, бажаючи «йти в ногу з часом», починають штучно прискорювати природні темпи розвитку дитини. У школах вводяться складні предмети, не завжди зрозумілі учням. Така інтеграція має односторонній характер і форсує залучення дитини до дорослого життя, що не завжди правильно та корисно.

Вчений сформулював основні принципи розвитку дитини, акцентував увагу на тому, що ампліфікація – це концепція дитячого розвитку, яка заснована не на примусовому стимулюванні дитини, а на його збагаченні за рахунок повноцінного проживання певного вікового періоду. А. Запорожець наполягав на тому, що необхідно розкривати потенціал малюка, який є у нього на кожній стадії розвитку. Дитині потрібно вкладати ті знання, які відповідають її віку, та не перевантажувати його непотрібною інформацією. Ампліфікація дитячого розвитку – це методика, в основі якої лежать ігри і казки, відповідні розвитку малюка. Вони повинні бути спрямовані на розвиток особистісних якостей, індивідуальності і розумових здібностей. Ця методика досить складна, оскільки вона вимагає сил, часу і чимало терпіння. Щоб отримати позитивний результат, потрібно навчитися відчувати і розуміти дитину. Саме через це вона не є широко затребуваною і не часто застосовується на практиці.

Ампліфікація – це збагачення або поглиблення дитячого розвитку, яке необхідне для різнобічного виховання дітей. Особливо важливо це в ранньому та молодшому дошкільному віці, коли закладаються здібності. Дитині необхідно надати широкий вибір сфер діяльності, щоб визначити його схильності і таланти. Застосовуючи цю методику, необхідно дотримуватися головної умови - вільний розвиток, пошук і знаходження дитиною себе в

процесі вивчення матеріалу. Ампліфікація дитячого розвитку – це максимальне використання резервів, які є в певному віковому періоді. Якщо не надавати потрібного значення іграм та казкам, можна значно знизити можливості дитини і знизити рівень її розвитку.

Гра є провідною діяльністю дошкільняти не тому, що займає найбільше вільного від сну часу в його житті, а тому, що зумовлює найважливіші зміни у розвитку його особистості. В ній виникають і диференціюються нові види діяльності, зокрема учіння (цілеспрямований процес засвоєння знань, оволодіння уміннями й навичками) та виховання. З історичних джерел відомо, що дитячим іграм надавалось неабияке значення у всіх народів світу. В античній Греції, наприклад, майже в кожному місці існували спеціальні будинки для дитячих ігор (палестри, гімназії), діяли спеціальні закони щодо їх проведення, а також були підготовлені для цього вчителі, адже «... брали участь у дитячих іграх і філософи, і царі, і старці». Аристотель вимагав винахідництва в галузі дитячих іграшок; філософ Архит сам винайшов дитячу іграшку – «гремушку»; цар Агезилай, Анаксагор, Гераклід, Сократ і багато видатних постатей історії брали участь у дитячих іграх. У Римі ігри носили виключно військовий характер, а у Київській Русі вважались основою фізичного та морального виховання [22].

Можна здогадуватись, що дитячі ігри займали велике значення у вихованні людини, не випадково багато з них є наслідуванням вчинків, обрядів, процесів праці дорослих. Дитячі розваги паралельно мають і величезне практичне значення, адже, наслідуючи у грі дії дорослих, дитина оволодіває навичками, необхідними у житті. Ігри знайомлять дітей з оточенням, з природними явищами, готують до практичної діяльності, виховують уміння поводитися з іншими дітьми; привчають до громадськості, сприяють гармонійному розвитку та саморозвитку.

Свого часу російський психолог О. Леонтьєв відзначив, що причина перетворення гри на провідну діяльність дошкільняти полягає у розширенні усвідомлюваного нею предметного світу. До нього належать не лише предмети, які становлять найближче оточення дитини, з якими вона сама може діяти

(посуд, одяг, телефон, телевізор, мобільний телефон, а часом і комп'ютер), а й предмети, дії дорослих, які для неї фізично недоступні (автомобіль тощо). У сюжетно-рольовій грі можна робити все, що недоступне в реальному житті: самостійно керувати автомобілем, літаком, поїздом, робити покупки, гребти веслами тощо. У грі дитина пізнає світ, стосунки, ролі, поведінку людей, моделює міжособистісні стосунки в ньому, вчиться орієнтуватися в різних сферах людської життєдіяльності, оволодіває правилами та нормами життя. У грі відбувається самопізнання, усвідомлення свого внутрішнього світу, оволодіння першими формами саморегуляції.

Відомий грузинський педагог Ш. Амонашвілі зазначив, що якщо ми забудемо про те, що діти не можуть розлучитися зі своєю потребою гратися, то зробимо нашу методику не добрим путівником їх у світі пізнання, а бездушною мачухою... Почуття вільного вибору складає психологічну основу гри. Однак це не означає, що, користуючись правом вибирати, дитина віддає перевагу тільки таким формам активності, які не будуть пов'язані з труднощами. Вибираючи гру, дитина тим самим приймає і пов'язані з нею труднощі, стає цілеспрямованою, вольовою, зосередженою у їх подоланні, що робить гру емоційно забарвленою і вмотивованою. Варто зазначити, що навчання ґрунтується на позиціях самих дітей, на переживанні дітьми у цьому процесі почуття вільного вибору. Адже, радіючи грі, дитина радіє і навчанню. А таку радість повинні приносити їм ми – педагоги, вихователі, вчителі.

Існує понад сотні дитячих ігор. Спираючись на дослідження С. Килимника дитячі ігри можна класифікувати по-різному:

- раннє дитинські, шкільного віку, юнацького віку (підлітки);
- весняні, літні, осінні, зимові, хатні й надвірні;
- ігри символічні й «громадського» характеру;
- ігри хлопчиків і дівчаток;
- ігри педагогічні й самодіяльні;
- спільні всім національностям – обручні, м'яч (бол), вовчок, жмурки, навипередки, та ігри національні, втому числі українські. [31, с. 157, 158].

Найцікавішими та найпоширенішими іграми на Україні були сюжетно-рольові ігри, пов'язані з календарною обрядовістю (особливо ранньо-весняні). Наприклад, «Мак», «Просо», «Льон», «Перепілонька» тощо. З найпоширеніших ігор для хлопчиків можна назвати наступні: «Цурки», «М'яча», «Гори-дуба», «Короля», «Дзвони», «Довгої лози», «Проса», «Кота й миші», «Вовка й гусей», «Мовчанки», «Гойдалка», «Коні», «Навипередки», «Стукалка-хованка», «Чародій», «Відьма». Під час дитячих ігор, вживаються спеціальні вислови (лічилки, примовки, заклички тощо). Цікаво розглянути деякі з них, тому що вони в подальшому історичному розвитку «лягли» в основу музично-театралізованих дійств та святкових розваг українців. Надаємо приклад деяких з них.

Гра у «Дзвін». На поклик одного з хлопців «У дзвона!» весь хлоп'ячий гурт швидко стає у тісне коло. Хто не встиг «серцем дзвона», йде в середину. З кола всі хлопці простягають до «серця» руки, але швидко відтягають, щоб «Серце дзвона» не схопило. Хлопчики весь час протяжно й мелодійно наспівують: Дзінь-дзень, бом-дзень, дзінь-дзень... Бам...бам, бам...Той, що в середині, намагається когось за протягнуту руку зловити й втягнути до середини. Тоді той, кого втягнули стає «серцем дзвона», а той, що був усередині – стає в коло. Гра проходить досить весело й жваво.

Гра «Просо». Усі хлопці стають у тісне коло. Оглядатися не можна. Одного залишають поза колом з хусточкою, патичком чи рушничком у руках. Це «молотник». Він увесь час обходить коло, злегка торкає декого по плечу, приговорюючи: «Я просо сію... Жну... Жну... Молочу... Молочу... На пшоно деру... деру!...». Далі замовкає і продовжує обходити навколо. Комусь стиха покладе на плече «Ціпа» (ту річ, що носив у руках) і гукне: «Кашу варю, кашу варю...». І намагається найшвидше оббігти, випередити свого викликаного, який щосили біжить у протилежний бік «молотника». Хто швидше добіг, той став у коло, а хто не встиг, – стає молотником.

Можна зробити висновок, що гра (зокрема театралізована) – це діяльність, в якій дитина спочатку емоційно, а потім інтелектуально засвоює всю систему людських стосунків, це особлива форма освоєння дійсності шляхом її відтворення, моделювання. В народі кажуть: «Де гра, там і радість».

Переоцінити значення гри в житті дитини важко, а уявити дитину без гри неможливо. « яка дитина у грі, така з багатьох поглядів вона буде в роботі, коли виросте», – зазначав А. Макаренко.

Гра для дошкільника – це життя, зі своїми радощами, прикрощами, переживаннями і досягненнями, своєрідна школа, де дитина вчиться спілкуватися, діяти з предметами, слідувати нормам поведінки. Гра вимагає від гравця максимум енергії, розуму, самостійності. Це справжня напружена розумова праця.

Гра парадоксальна за своєю природою: вона сполучає свободу, творчість, невимушеність із чіткою вимогою виконувати певні правила. Дитина може гратися у будь-що і використовувати при цього будь-які предмети в якості чого завгодно, а не за прямим призначенням. Але коли малюк обрав сюжет і свою роль, він мусить робити певні дії у визначеній послідовності – відповідно до ролі і правил гри.

Протягом дошкільного віку ігри поступово ускладнюються, їх розвиток відбувається за такими напрямками:

1. Зміна сюжету ігор. Для різних народів характерні особливі сюжети. Одночасно їм властиві спільні тенденції розвитку: від ігор на побутовий сюжет («дочки - матері» у молодших дошкільнят) до ігор з виробничим сюжетом («лікарня», «залізниця», «школа» у середніх дошкільників), а далі – із суспільно-політичним сюжетом («війна», «парламент» у старших дошкільнят). Це дає дітям змогу відтворювати найрізноманітніші особливості людської діяльності, залучати в гру будь-яку кількість ровесників, тобто відтворювати ширшу систему стосунків. У грі дошкільник відкриває для себе відмінності між моральними й аморальними вчинками, оскільки він грає в реальне життя.

2. Зміна об'єкта гри. У дошкільному віці гра розвивається від відтворення дій із предметами (миття посуду, випікання пасочки, малювання писанки, одягання ляльки – в молодшому дошкільному віці) до відтворення стосунків між дорослими (в середньому дошкільному віці), а в старшому дошкільному віці головним стає виконання правил відповідно до взятої на себе ролі. Кожна роль відповідає перейнятим зі сфери стосунків дорослих правилам. Діти охоче

підпорядковуються їм або роблять це під впливом зауважень ровесників («так не буває», «це робиться не так»),

3. Зміна відношення між уявною ситуацією і правилом. На перших порах правило гри приховане за роллю. З урахуванням цього факту Л.Виготський стверджував, що всі ігри з правилами виникли з ігор в уявній ситуації. При цьому простежується тенденція, за якою зі згортанням уявної ситуації розгортається правило.

4. Зміна характеру перенесення значень з одного предмета на інший. У молодшому дошкільному віці для дитини важлива зовнішня подібність іграшки з реальним предметом. Пізніше подібність поступово втрачає свою важливість.

5. Зміна дій. З розвитком ігрової діяльності дії дитини стають складнішими, перетворюються на символічні.

6. Зміна характеру стосунків між дітьми. У грі існують ігрові (ставлення дітей одне до одного як до ролей) і реальні (взаємини дітей між собою) стосунки. На перших порах провідними є реальні стосунки, які поширюються і на розподіл ролей у грі. З часом реальні стосунки стають усе більше підпорядкованими ігровим.

У психічному розвитку дитини грі належить особливо важлива роль. Вона формує її здатність до довільної діяльності й поведінки, символічних замінів, саморегуляції, тренує пам'ять, розвиває сприймання, мислення, фантазію, здатність до спілкування, волю. Гра сприяє фізичному розвитку дитини, створює його перспективу. Як стверджував Л. Виготський, «у грі дитина завжди вища від свого середнього віку, вища від своєї звичайної повсякденної поведінки; вона в грі ніби на голову вища від самої себе. Гра конденсовано містить у собі, як у фокусі збільшувального скла, всі тенденції розвитку; дитина в грі ніби пробує зробити стрибок над рівнем своєї звичної поведінки [16].

Ми намагалися розширити ігровий досвід дітей за рахунок освоєння ігор-драматизацій. Різноманітні види ігрових завдань з акторами театру ляльок різних видів систематично включалися в заняття з розвитку мовлення, музичні, фізкультурні, ознайомлення з оточуючим світом, а також у вільній діяльності.

Ігровий досвід малята набувають у процесі послідовного вправляння в ігровій діяльності, адже дозволяє дітям невимушено граючись отримати нові знання та уміння. В своїй методиці ми використовували наступні види ігор, які поступово ускладнювались:

- гра-імітація окремих дій людини (в тому числі його емоції), тварин і птахів (виглянуло сонечко – діти зраділи: посміхнулися, заплескали в долоні, застрибали на місці);
- гра-імітація послідовних дій в поєднанні з передачею емоцій героя (веселі зайченята заплескали в долоні і почали танцювати);
- гра-імітація образів знайомих казкових персонажів (незграбний ведмідь йде до будиночка, хоробрий півник крокує по доріжці);
- гра-імпровізація під музику («Веселий дощик»);
- німа гра-імпровізація з одним персонажем («Зайнька-потанцюй ...»);
- гра-імпровізація за текстом коротких казок, оповідань і віршів, які розповідає вихователь (З. Александрова «Ялинка»);
- рольовий діалог героїв казок («Рукавичка», «Зайчикова хатинка»);
- інсценування фрагментів казок про тварин («Теремок»);
- гра-драматизація з кількома персонажами з народних казок («Ріпка») і авторським текстів (В. Сутеев «Під грибом»).

Гра не приходиться сама собою. Грі треба навчити, діти мають потребу в зразках і сюжетах. Поступово діти навчалися самі вести гру, включалися в процес ігрового спілкування з театральними ляльками, потім в спільні з вихователем імпровізації типу «Знайомство», «Надання допомоги», «Розмова тварини зі своїм дитинчам» пр. У дітей з'явилося бажання брати участь в ігрових драматичних мініатюрах на вільні теми. За допомогою повчальних сюжетів малюки дізнавалися та осягали такі поняття як добро, зло, справедливість, хороший чи поганий, винагорода за добрі справи та вчинки та інше. Таким чином ми збагачували ігровий та соціальний інтелект дитини. Спілкування з театральними ляльками допомогло краще пізнати малят, досягти внутрішньої гармонії (навіть сором'язливі та замкнуті діти починали спілкуватися, ділитися секретами через ляльку), навчити дітей вільно виражати

свої почуття, формувати навички саморегуляції емоційного стану, навчити дотримуватися правил гри, засвоїти норми та правила поведінки в різних життєвих ситуаціях, проявляти вміння просити та надавати допомогу, активізувати словник дітей, навчити мовленнєвій виразності та емоційності, умінню вести діалог, передавати свої враження, дарувати любов, енергію та віру в прекрасне тощо.

Отже, підсумовуючи сказане зазначимо, що першою і провідною педагогічною умовою виховання молодших дошкільників є ампліфікація соціально-ігрового досвіду дітей засобами різних видів театру ляльок

2.2. Впровадження інтегрованого підходу до театралізованої діяльності дітей молодшого дошкільного віку

З самого народження дитина є першовідкривачем, дослідником того світу, який його оточує і тому пізнавальна активність дітей в цьому віці дуже висока: кожна відповідь педагога на дитяче запитання породжує нові питання. Оскільки сьогодні ми говоримо не про «знання, уміння та навички», а про «компетенцію» як синонім інтегрованих досягнень дошкільнят, тому дуже важливо в свідомості дітей сформувати цілісну картину світу та оточення.

Інтеграція – (від лат. *integratio* – відновлювання, поповнення) – це об'єднання, взаємопроникнення окремих елементів у єдине ціле. Внаслідок інтеграції змісту дошкільної освіти дитина оволодіває не стільки знаннями з окремих галузей, скільки цілісними знаннями про життя, світ, у якому вона живе, природу, людей, саму себе [28].

Інтеграція знань розвиває процес пізнання світу і готує дитину для подальшого практичного контакту із цим світом. Інтегровані заняття відрізняються від інших типів занять значною інформаційною ємністю, компактністю та логічною взаємообумовленістю навчального матеріалу. Такі заняття спрямовані на узагальнення та систематизацію знань дітей, тому

вимагають «діючих сил» дошкільнят, практичних дій, активної розумової праці. За допомогою інтеграції вихователь має можливість досягти цілісності сприймання та засвоєння дитиною нових знань.

На інтегрованих заняттях вихователь має можливість об'єднати розрізнений матеріал, узагальнити, уточнити, поглибити уявлення про ту або іншу проблему. Такий підхід у цілому відповідає психологічним та фізіологічним особливостям дошкільного віку. Маючи на меті зростити вихованого дошкільника, педагогам варто активніше застосовувати інтегрований підхід не тільки на організованих фронтальних заняттях, а й в усіх видах діяльності. При цьому варто ширше організовувати «заняття» не як форму навчальної роботи, а як зайнятість дитини протягом реального не надмірно регламентованого часу з наданням пріоритетів спілкуванню, обговоренню, спостереженню, дослідницькій та пошуковій діяльності тощо [9, с. 6].

Театр ляльок – мистецтво синтетичне. Підготовка вистави, процес створення та «оживлення» ляльки вимагає багато знань, зусиль та часу. Отже, робота проводилась за такими напрямками:

- знайомство з різними видами театру ляльок;
- оживлення театральної ляльки;
- озвучення театральної ляльки;
- виготовлення атрибутів та декорацій;
- підготовка до показу та показ вистави.

Зазначимо, що ознайомлення малят з театром ляльок відбувалось майже на всіх навчальних заняттях, включаючи музичні, а також у вільний час та на прогулянці. Ми знайомили малят з ляльками театру іграшок, площинного театру (фланелеграф), театру на столі (театр ложок, картинок, пальчиковий), рукавичними ляльками (рис.2.3.1.)

Рис. 2.3.1. Ляльки для театралізованої діяльності дітей молодшого дошкільного віку

Знайомство з театральною лялькою ми розпочинали з невеликої гри драматизації, яку демонстрував вихователь. Діти із цікавістю, інколи навіть зачаровано слухали віршик або забавлянку чи уривок казки у показі актора-ляльки, яку водив вихователь. Вони сприймали вихователя за реального зайчика чи ведмедика. Згодом діти розглядали, приміряли та намагалися оживати та озвучити обрану ляльку, наслідували ходу, звуки, навіть інтонації голосу обраного героя. Ми залучали спочатку найактивніших та сміливіших вихованців до показу окремих дій у театралізованих іграх-імітаціях чи етюдах-завданнях, організовували гру «Театр». Вчили дітей інсценізувати окремі сценки за змістом знайомих літературних творів. Ми намагалися розвинути в малят елементарні навички володіння мовою жестів, вчили емітувати рухи людей та тварин (персонажів ігр-драматизацій), передавати мімікою певний емоційний стан людини.

З кожним заняттям ускладнювались завдання з «оживлення» ляльки, діти вчилися показувати її вчинки, характер, манеру поведінки. З цією метою вихователем було підібрано комплекс спеціальних вправ для розвитку дрібної моторики, пальчикові ігри, вправи етюди.

Наприклад: пальчикова гра «Рукавичка».

Мишка-матуся знайшла рукавичку,

(Розкрити долоньку, розчепірити пальчики, кілька разів повернути руки то долонями, то зовнішньою стороною вгору.)

Всіх мишеняток до неї покличе.

(Робити закликаючий жест, згинаючи і розгинаючи пальчик.)

Хлібчика скибку дасть покусати,

(Кінчиком великого пальчика по черзі стукати по кінчиках інших пальчиків.)

Їх обійме і вклатиме спати.

(Складені разом долоньки покласти під щічку).

Дітям пропонувались для гімнастики всього тіла, як от: «Руханка».

Як раненько я встаю, (встати на пальчики, потягнутися)

То багато справ роблю: (розвести руками)

Личенько своє умию, (миють лице)

Вушка, носик, очка, шию. (миють вушка, очка, шию)

Одягнуся, причешуся (нахилитися, причесатися)

І усім я посміхнуся. (посміхаємося!)

Ми вчили дітей правилам водіння ляльки. Діти переглядали лялькові вистави у виконанні акторів-ляльководів, обговорювали поведінку та вчинки героїв, вчилися наслідувати та імітувати дії людей та тварин, залучали малят до виконання етюдів, ігор-імітацій та ігор-імпровізацій із ляльками (наприклад: «Силачі», «Акробати», «Клоуни», «Заїнька-потанцюй», «Веселий дощик»), інсценували сценки знайомих потішок, забавлянок, віршиків та казок. Діти вчилися діяти в ігрових ситуаціях відповідно до слів коротеньких віршиків, влучно передавати характерні образи персонажів, доречно імітувати рухи та жести, взаємодіяти з однолітками та вихователем.

Своєрідність кожного ігрового образу допомагали створювати невеликі діалоги персонажів. З цією метою музичним керівником та вихователями було зібрано відео колекцію забавлянок, пісеньок для малят («Ладу-ладусі», «Сорока-ворона», «Два півника», «Стара господиня розкрила буфет», «По дорозі йшов бичок», тощо). Відеоілюстроване слухання творів значно прискорювало вивчення нових віршованих текстів. Діти вправлялися в умінні інтонаційно, виразно передавати настрій персонажа, робити логічні паузи та наголоси.

Разом із вихователем діти прочитували твори, розглядали ілюстрації до них, а згодом виконували із ляльками рольові діалоги героїв казок «Рукавичка», «Ріпка», «Зайчикова хатинка». Поступово діти залучались до ігор-драматизацій та ігор-імпровізацій з кількома персонажами. Наприклад : за мотивами народної казки «Колосок», В.Суттєва «Під дубом», гра-імпровізація за казками М.Коцюбинського «Про двох цапків», «Дві кізочки».

Одночасно зміцнювались знання та розширювався словничок дошкільнят. Малята знайомилися із значеннями слів вистава, глядачі, оплески, ляльки, театр, актор, сцена, ширма, завіса, декорація, атрибути, тощо. Також вчилися працювати та взаємодіяти з іншими дітьми та вихователем, засвоювали правила поведінки та моральні норми.

Увага надавалася оздобленню вистави. Дітлахи знайомилися із декораціями до вистав, атрибутами та костюмами лялькових героїв. Спільно із вихователем вчилися обирати необхідні атрибути та декорації до гри, щоб ті як найяскравіше відповідали місцю події, розкривали художній образ персонажа.

Діти з нетерпінням чекали показу маленьких вистав, готувалися, вивчали діалоги, хвилювалися. Найкращі зразки театралізованою діяльністю малят були показані батькам на зборах, на дитячих ранках та святах.

Таким чином, застосування інтегрованого підходу дозволило значно розширити можливості педагогічного процесу: стимулюється аналітико-синтетична діяльність дітей, розвивається потреба в системному підході до об'єкта пізнання, формуються уміння аналізувати, порівнювати предмети, об'єкти довкілля, що забезпечує цілісне сприйняття світу. Впровадження

інтегрованого підходу до ознайомлення дітей дошкільного віку з театром ляльок вважаємо другою педагогічною умовою.

2.2.3. Організація співпраці з батьками – запорука творчої самореалізації молодших дошкільників

У сучасному світі зростає розуміння ролі сім'ї, як такої, що визначає не тільки долю дитини, а розвиток суспільства. Родина та сім'я – природні осередки найглибших людських почуттів: тут народжуються і поглиблюються любов до матері і батька, бабусі і дідуса, роду і народу, пошана до рідної мови, історії, культури. З перших годин появи дитини на світ, з перших місяців і років її життя батьки, родичі. Всі, хто поряд, ставляться до неї лагідно і ніжно, щиросердно й чуйно, і в дитячому серці зароджуються, вкорінюються відповідні моральні почуття – любов до людей, милосердя, доброта, що є сутністю вихованої людини [49].

Наше суспільство здавна визнає очевидну істину: батьки – головні природні вихователі дитини. Історія людського суспільства поклала на батьків головну відповідальність за виховання своїх дітей, «коронувавши» їх як найперших і незамінних на вчителів у житті кожної дитини. Про силу виховного впливу батьків красномовно свідчать українські народні прислів'я та приказки: «Які мама й татко, таке й дитятко», «Яка мама – така й сама», «Хороші діти – то честь батька і матері». В усі часи зневажливо ставилися до тих, хто не виконував покладених природою батьківських обов'язків.

Батьки є головною ланкою у особистісному розвитку своєї дитини, бо вони найчастіше спілкуються з ними. Виховати дитину – велике мистецтво, так як сам процес виховання – це безперервна робота серця, розуму і волі батьків. А. Макаренко повчав: «Не думайте, що ви виховуєте дитину тільки тоді, коли з нею розмовляєте чи повчаєте, чи наказуєте її. Ви виховуєте її кожної миті свого життя, навіть тоді, коли вас немає вдома» [51].

Взаємодія вихователів з сім'ями вихованців є одним з найважливіших умов формування особистості дитини, позитивних результатів у вихованні, якого можна досягти при узгодженості дій та за умови розвитку інтересу батьків до питань виховання і навчання. Адже ми розглядали виховання дітей, як мистецтво діалогу з кожною дитиною та її батьками на основі знань психологічних особливостей дітей раннього і дошкільного віку та врахування наявного життєвого досвіду дитини, її інтересів і здібностей. Необхідну інформацію з питань виховання і навчання дітей батьки отримували через наочно-інформаційний матеріал: ширми, стенди, папки-пересування. З папки-пересування «Ростемо, граючи» батьки дізналися: як правильно організувати дитячі ігри, які іграшки потрібні дітям старшого віку. А рубрика «Домашня ігротека» познайомила з простими, але дуже цікавими, а головне корисними іграми для дітей, які батьки зможуть пограти з дитиною в будь-який зручний для них час. Так з'явилися: «Театралізовані ігри в кімнаті та на кухні», «У вільну хвилинку», «По дорозі в дитячий сад».

Співпраця педагогів і батьків дозволила краще пізнати дитину, подивитися на неї з різних позицій, побачити в різних ситуаціях, а отже, допомогти їй у розвитку та самореалізації. Співбесіди з батьками вихованців допомогли з'ясувати уподобання, виявити та розкрити задатки малюків. У ході занять з дошкільниками ми враховували їх уподобання (як от: любить слухати казки, любить гратися з ведмедиком тощо, любить співати, танцювати, малювати або гратись конструктором). Кожній дитині намагалися знайти справу до душі (одні виступали у ролі актора, другі були глядачами; одні гарно водили ляльку, а інші – були вправні у створенні діалогу чи виконанні пісні).

Ми організовували нашу роботу так, щоб залучити батьків у процес виховання і розвитку дітей, щоб вони стали активними учасниками театралізованої діяльності дітей, а не пасивними слухачами. З цією метою слід використовувати різноманітні форми роботи з сім'єю.

Цікавою формою налагодження довірчих відносин і взаєморозуміння стали виставки спільної творчості дітей, батьків та вихователів на театральні теми. Проведення виставки «Театральний вернісаж», фотовиставок «Цікаве

дозвілля», «У гості до Мельпомени» стало стимулом розвитку естетичних почуттів наших вихованців, стимулом до спільної діяльності дітей і батьків.

Проведення виставок показало, що кожна дитина неповторна, гарна та талановита. На виставках були представлені роботи батьків та дітей (власноруч створені театральні ляльки (зокрема ляльки на пальчик «Зайчик»), декорації, яскраві фото з сімейного дозвілля, емоційні фото з перегляду вистав «Веселе мишеня» та «Гусеня» Вінницького академічного театру ляльок «Золотий ключик»).

Приємно було бачити як акуратно та з любов'ю малюки вчилися водити ляльку, створену разом із мамою, бабусею чи татом. Діти почали більше розмовляти, самостійно створювати діалоги з своїми ляльками. Ми з повагою ставитись до того, що дитина створила власноруч, і разом з батьками заохочували її активність і самостійність. Це допомагало дітям повірити у свої сили, а в батьків викликало повагу до вихователів.

Таким чином у сучасній педагогічній науці театральні-ігрові технології – це одна з унікальних форм навчання та виховання дошкільників, яка дозволяє зробити навчання та виховання дошкільників цікавим і захоплюючим. З погляду сучасних педагогів, театралізована гра – це вид дитячих ігор, специфічний вид дитячої діяльності, що займає проміжне місце між власне грою, з одного боку, і дитячою творчістю, з другого. Організація театралізованих ігор підпорядковується основними вимогами: змістовність і різноманітність тематики; постійне включення театралізованих ігор в усі форми організації педагогічного процесу,; максимальна активність дітей на всіх етапах підготовки і проведення ігор; співробітництво дітей одне з одним, з дорослими на всіх етапах організації гри.

Включення елементів театру ляльок до навчених занять з молодшими дошкільниками сприятиме формуванню життєво-пізнавальної компетентності та творчій самореалізації кожної дитини. Залучення малят до ігор з театральними ляльками дозволяє дітям спробувати себе у різних ролях (слухач, виконавець, співак, актор, творець, актор-ляльковод, глядач, тощо).

На підсумковому етапі експерименту доведено, що створення належних педагогічних умов, сприятиме ефективності реалізації педагогічного потенціалу театру ляльок у вихованні молодих дошкільників.

ВИСНОВКИ

Виховання дошкільників є одним із основних напрямків особистого становлення та формування особистості. Актуальним у цьому контексті є пошук нових методичних прийомів, створення нових методичних розробок, спрямованих на всебічне виховання дитини засобами театру ляльок.

Історичній аналіз становлення мистецтва театру ляльок показав, що театри ляльок пройшли довгий шлях розвитку: від найпростіших ритуальних, зроблених з природних матеріалів, до складних витворів бутафорського мистецтва. Ляльки-артисти відрізняються один від одного не тільки зовнішністю, але й своєю «анатомією». Залежно від конструкції, існують різні види театральних ляльок: пальчикові, рукавички, тростинні, маріонетки, ляльки з «живою рукою», штокові, планшетні, плоскі, паркетні, ляльки-велетні, ефектні тощо.

В усі епохи та часи лялька завжди була одним із перших візуальних мистецьких втілень художнього образу для дитини. Лялька стає своєрідним інструментом пізнання світу через гру та дійство. Лялька – найкращий друг і хранитель усіх дитячих секретів. Разом з ляльками діти роблять перші кроки на шляху свого життя, отримують перший досвід спілкування. З лялькою переживають захоплюючі пригоди і навчаються. Будь-яка дитяча лялька – красива чи не дуже, граційна чи незграбна, ніжна чи м'яка, романтична чи комічна в руках дитини «оживає», тому здатна створювати неповторні узагальнюючі образи, розкрити та висміяти будь-які людські риси та вчинки. Лялька має великий педагогічний потенціал та неповторну властивість непомітно впливати на розвиток та вихованість дитини. Лялька здатна зреалізувати наступні функції: виховну, соціалізуючу, розвивальну, дидактичну, естетичну, комунікативну, психотерапевтичну, релаксаційну, дозвіллево-розважальну.

Мистецтво театру ляльок близьке і зрозуміле дітям перш за все тому, що в основі його лежить гра – улюблений вид діяльності малюків. «Гра – це величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається цілющий потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, яка запалює вогник допитливості і цікавості» (С. Сухомлинський). Гра – це «дев'ятий вал» у вихованні дошкільників (Л. Виготський). Різноманітність театралізованих ігор (предметні – непередметні; ігри-драматизації, режисерські, сюжетно-рольові) дозволяє залучати в театралізовану діяльність дошкільників під час занять та дозвілля. «Театралізована діяльність» дошкільників – це колективна за своєю природою діяльність, яка включає елементи ігрової та театральної діяльності, реалізується в умовних педагогічних ситуаціях, спрямованих на пізнання навколишнього світу, збагачення та вдосконалення життєвого досвіду дошкільників.

У результаті констатувального етапу дослідження з'ясовано, що 30% опитаних вихователів не використовують у роботі з дітьми театралізовані ігри з ляльками., 60% – використовують епізодично. 10% респондентів вбачають у театрі ляльок великий виховний потенціал, який впроваджують на практиці. У

своїй роботі вихователі керуються парціальною програмою з організації театралізованої діяльності в дошкільному навчальному закладі «Грайлик».

Були визначені компоненти та показники життєво-пізнавальної компетентності молодих дошкільників:

мотиваційний (інтерес до театральної діяльності (театру ляльок), бажання брати участь у різноманітних іграх, грати з ляльками, бажання слухати казки та розглядати ілюстрації, інтерес до нового);

- *когнітивний* (знання елементарної театральної термінології, вміння спостерігати, наслідувати та передавати поведінку тварин, використовувати деякі засоби виразності (міміки, жести, поза, рухи, сила і тембр голосу, темп мови) для передачі образу героя, його емоцій і переживань, правильно «вести» ляльку або фігурку героя в режисерській театралізованій грі; поплескати в долоні, сказати спасибі «артистам»);

- *діяльнісний* (вміння бути доброзичливим глядачем, подивитися і дослухати до кінця, вміння взаємодіяти з іншими учасниками гри, грати дружно, не сваритися, виконувати привабливі ролі по черзі, вміння озвучити свого героя).

Було визначено рівні спеціальних ігрових умінь та знань молодших дошкільників: низький, достатній, середній і високий.

У ході досліджено визначено принципи організації виховання дітей (гуманізму, природо відповідності, систематичності та послідовності, емоційної насиченості, актуалізації творчого самовираження), які впливають на ефективність реалізації педагогічного потенціалу театру ляльок. Обґрунтовано та перевірено педагогічні умови педагогічні виховання молодих дошкільників засобами театру ляльок: ампліфікація соціально-ігрового досвіду дітей молодого дошкільного віку засобами різних видів театру ляльок; впровадження інтегрованого підходу до театралізованої діяльності дітей молодшого дошкільного віку; організація співпраці з батьками – запорука творчої самореалізації молодших дошкільників.

Таким чином у сучасній педагогічній науці театральні-ігрові технології – це одна з унікальних форм навчання та виховання дошкільників, яка дозволяє зробити навчання та виховання дошкільників цікавим і захоплюючим. З

погляду сучасних педагогів, театралізована гра – це вид дитячих ігор, специфічний вид дитячої діяльності, що займає проміжне місце між власне грою, з одного боку, і дитячою творчістю, з другого. Організація театралізованих ігор підпорядковується основними вимогами: змістовність і різноманітність тематики; постійне включення театралізованих ігор в усі форми організації педагогічного процесу,; максимальна активність дітей на всіх етапах підготовки і проведення ігор; співробітництво дітей одне з одним, з дорослими на всіх етапах організації гри.

Включення елементів театру ляльок до навчених занять з молодшими дошкільниками сприятиме формуванню життєво-пізнавальної компетентності та творчій самореалізації кожної дитини. Залучення малят до ігор з театральними ляльками дозволяє дітям спробувати себе у різних ролях (слухач, виконавець, співак, актор, творець, актор-ляльковод, глядач, тощо).

На підсумковому етапі експерименту доведено, що створення належних педагогічних умов, сприятиме ефективності реалізації педагогічного потенціалу театру ляльок у вихованні молодих дошкільників.

Проведене нами дослідження не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми. Подальшого вивчення та наукового обґрунтування потребує розробка методичних засад виховання дошкільників засобами театру ляльок, а також забезпечення наступності змісту виховання молодших, середній та старших дошкільників засобами інноваційних театральних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемова Л.В. Театралізовані ігри дошкільників. // Л.В. Артемова. – Москва : Просвещение, 1991. – 127 с.
2. Артемова Л.В. Театр і гра / Л. В. Артемова. – К., 2002. – 291 с.
3. Базовий компонент дошкільної освіти / настільна книга керівника дошкільного навчального закладу. Частина 5 / упоряд.: Т.В. Панасюк, С.І. Нерянова, А.А. Грищенко. – Тернопіль: Мандрівець, 2014. – 144 с. – С. 5–31.
4. Барановська І.Г. Театр ляльок в початковій школі: навчально-методичний
5. Барановська І.Г. Українські народні традиції як засіб виховання дітей дошкільного віку // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер.: Педагогічні науки. – Вип. 152. – Кропивницький : КДПУ, 2017. – С.20 – 24
6. Барановська І.Г. Творчий розвиток молодших школярів засобами театральної діяльності // Zbiór raportów naukowych. «Perspektywy rozwoju badań naukowych w 21 wieku». (27.02.2013 – 28. 02.2013) – Szczecin: Wydawca: Sp. z o. o. «Diamond trading tour», 2013. – 64 str. С. 5 – 9

7. Білан О.І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське довкілля» / О.І. Білан; за заг. ред. О.В. Низковської. – 256 с.
8. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн.. Кн. 1: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: Навч.-метод. видання / І.Д. Бех. – К.: Либідь, 2003. – 208 с.
9. Бех І. Інтеграція як освітня перспектива // Початкова школа. – 2002. – № 5. – С. 5, 6.
10. Богуш А.М. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи / А.М. Богуш, Н.І. Луцан. – Київ : Слово, 2008. – 256 с.
11. Божочич Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – Спб., Питер, 2008. – 232 с.
12. Василькова А.Н. Душа и тело куклы: Природа условности куклы в искусстве XX века: театр, кино, телевидение / А. Василькова. – М.: Аграф, 2003. – 208 с.
13. Вікова та педагогічна психологія : Навальний посібник / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін.. – Київ : Просвіта, 2001. – 416 с
14. Веселинка: збірник розваг. книга 1 / авт.-упоряд. Л.В. Калуська. – Тернопіль: Мандрівець, 2013. – 256 с.
15. Веселинка: збірник розваг. книга 2 / авт.-упоряд. Л.В. Калуська. – Тернопіль: Мандрівець, 2013. – 224 с.
16. Выготский Л.С. Вопросы детской психологии. – Спб.: Союз, 1997. – 234 с.
17. Вистави для малят / авт.-упоряд. Г.В. Заренок. – Тернопіль: Мандрівець, 2011. – 80 с.
18. Гельвецій К.А. О человеке, его умственных способностях и его воспитании // Хрестоматия по истории педагогики. Том I. – Москва, 1936. – 257с
19. Ганин Е.А. Педагогические условия использования современных информационных и коммуникационных технологий для самообразования

будущих учителей [Электронный ресурс] / Е.А. Ганин. - Режим доступа: [Http://ito.edu.ru/2003/VII/VII-0-1673.html](http://ito.edu.ru/2003/VII/VII-0-1673.html).

20. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К. : Либідь, 1997. – 251 с.

21. Грайлик. Програма з організації театралізованої діяльності в дошкільному навчальному закладі / О.М. Березіна, О.З. Гніровська, Т.А. Линник. – Тернопіль: Мандрівець, 2014. – 56 с.

22. Деделюк Н.А., Цьось А.В. Традиції фізичного виховання в Київській Русі [Електронний ресурс] Режим доступу : <http://esnuir.eenu.edu.ua/2723/4/rus.pdf/bitstream/123456789>].

23. Дитячі ігри та розваги / Упоряд. Г.В. Довженюк, К.М. Луганська. – Київ: Наукова думка, 1991. – 469 с.

24. Ельконін Д.Б. Психологія гри. – Київ : Педагогіка, 1976. – 304 с.

25. Затія-дивоглядія: як зробити ляльковий театр другом кожної дитини / авт.-упоряд.: О.О. Тимофеева, О.В. Борисенко. – Вид. 2-ге, зі змін. та доп. – Тернопіль: Мандрівець, 2014. – 176 с.: 8 іл.

26. Збірник ігор для дошкільнят / Упорядник Т.Вороніна. – Київ : «Шкільний світ», 2005. – 128 с.

27. Заглада Н. Побут селянської дитини. // Народна культура українців: життєвий цикл людини: вст.-етнол. Дослідж. : у 5 т. Т. 1 : Діти. Дитинство. Дитяча субкультура. Київ : Дуліби, 2008. - 260 с.

28. Інтегровані заняття – як засіб розвитку дошкільника [Електронний ресурс] : Режим доступу: <http://sadiologoped.com/intehrovani-zanyattya-yak-zasib-rozvytku-doshkilnyka.html>

29. Калиниченко А.В. Развитие игровой деятельности дошкольников: методическое пособие / А.В. Калиниченко, Ю.В. Микляева, В. Н. Сидоренко. Москва: Айрис-пресс, 2004. – 196с.

30. Каратаєва М.І. Розвиток творчої особистості дошкільника / М.І. Каратаєв. – Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори – 2006», 2008. – 352с.].

31. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: (У 3 кн., 6 т.). – Факс. вид. – К.: АТ «Обереги», 1994. Т.3 (Весняний цикл); Т.4: (Літній цикл). – 528 с.
32. Класифікація вікових періодів [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://intranet.tdmu.edu.ua/data/kafedra/internal/magistr/classes_stud
33. Куфко Н. Театралізовані ігри з дітьми дошкільного віку / Н. Куфко // Бібліотечка вихователя дитячого садка. – 2000. – № 19 – 20. – С. 3.
34. Лисенко Н.В., Корста Н.В. Педагогіка українського дошкільця. У 3-х частинах. – Ч.2 : Навч. посіб. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. – 360 с.
35. Макаренко Л.В. Все про театр і дитячу театралізовану діяльність / Л.В. Макаренко. – к.: шк. світ, 2008. – 128 с.
36. Макаренко Л.В. Екскурсія до театру / Л.В. Макаренко // Джміль. – 2002. – № 4. – С. 14 – 15.
37. Макаренко Л.В. Вітаю тебе, театре! / Л.В. Макаренко // Джміль. – 2004. – № 2. – С. 10 – 11.
38. Маханева М. Театрализованные занятия в детском саду / М.Д. Маханева. – Москва, 2004. – 208 с.
39. Народна лялька – мудрість минулих часів [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://etnodim.com.ua/ua/ua-tsikava-informatsiya/161-narodna-lalka/>.
40. Найден О. Українська народна лялька .– Київ : Світанок, 2007. – 240с.
41. Народні перлини для маленької дитини / упоряд. О. Яловська. – Тернопіль: Мандрівець, 2013. – 408 с.
42. Нойшютц Карин. Куклы своими руками / Карин Нойшютц пер. с швед. – Москва: Evdentis, 2001. – 192 с., илл.].
43. Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку / авт.-упоряд. А.П. Бурова. – Вид. 2-ге, зі змін. та доп. – Тернопіль: Мандрівець, 2013. – 296 с.
44. Подласый, И.П. Педагогика. Новый курс [Текст] : в 2-х кн. / И.П. Подласый. – М. : Владос, 1999 – . Кн. 1 : Общие основы. Процесс обучения. – 576 с.

45. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). Ч. II. Від трьох до шести (семи) років / Аксьонова О.П., Аніщук А.М., Артемова Л.В.; наук. кер. О.Л. Кононко. – Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014. – 452 с.

46. Програма художньо-естетичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку «Радість творчості» / Р.М. Борщ, Д.В. Самойлик. – Тернопіль: Мандрівець, 2013. – 72 с.

47. Русова С.Ф. Нові методи дошкільного виховання/ Русова С.Ф. – 1927, С.7

48. Сорокіна Н.Ф. Граємо в ляльковий театр / Н.Ф. Сорокіна // Дошкільне виховання. – 2002. – № 6. – С. 61–63.

49. Співпраця з родиною – запорука успіху у вихованні дітей-дошкільнят [Електронний ресурс] Режим доступу : <http://ua.textreferat.com/referat-13138-2.html>

50. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям // В.О. Сухомлинський Вибрані твори: в 5-ти томах. – К.: Рад. школа, 1977. – Т.3. – С. 95–98, С. 176 – 185.

51. Сучасні форми взаємодії з батьками [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.rokytne-osvita.edukit.kiev.ua/news/id/203>

52. Театр у ДНЗ / укл. О.М. Ворожейкіна . – Х. : Вид. Групп «Основа», 2013. – 191 с. 12-13

53. Тимофєєва О.О. Лялькова вистава – чудова забава / О.О. Тимофєєва. – Тернопіль: Мандрівець, 2008. – 27 с.

54. Труш Н.В. Народні рухливі ігри в системі засобів фізичного виховання дітей //Педагогічний дискурс, Випуск 13, 2012 с.369-372 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.slideshare.net/elena190381/ss-76829867>

55. Українська мозаїка: книга для читання в дошкільному закладі і родинному колі / Упоряд.: Н.І. Вакуленко, Л.В. Гураш, О.П. Долинна, О.В. Низковська. – Тернопіль: Мандрівець, 2013. – 512 с

56. Українські народні ігри [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://osvita.ua/school/met_hod/upbring/9167/

57. Федорук Н.С. Використання народної іграшки у вихованні дітей дошкільного віку // Регіональні культурні, мистецькі та освітні практики: Матеріали V Міжнародної електронної науково-практичної конференції (м. Переяслав-Хмельницький, 14-15 березня 2018 року) / За заг. ред. Т.В. Мартинюк, В.Я. Реді. – Ніжин: Видавець Лисенко М.М., 2018. – 193 с., С. 170 – 172

58. Федорук Н.С. Театралізовані ігри як засіб виховання дітей дошкільного віку //Наукові записки. Збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів

59. Федорук Надія, Бабій Діана Впровадження інтегрованого підходу до театралізованої діяльності дітей молодшого дошкільного віку // Актуальні проблеми мистецької підготовки майбутнього вчителя (VII школа наукового досвіду) : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 21-22 листопада 2018 року / за ред.. Л.В.Старовойт. – Вінниця : ФОП Корзун Д.Ю., 2018. – с.,

